

**TÜRK KÜLTÜRÜNDE NAZAR VE SEMBOL
İLİŞKİSİ**

Fırat ÖZKURT

Yüksek Lisans Tezi

Sanat Kuramı ve Eleştiri ve Ana Bilim Dalı

2024

(Her hakkı saklıdır.)

T.C.
ATATÜRK ÜNİVERSİTESİ
GÜZEL SANATLAR ENSTİTÜSÜ
SANAT KURAMI VE ELEŞTİRİSİ ANA BİLİM DALI

TÜRK KÜLTÜRÜNDE NAZAR VE SEMBOL İLİŞKİSİ
(The Relationship Between Evil Eye and Symbol in Turkish Culture)

Fırat ÖZKURT

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Danışman: Doç. Dr. Gülten GÜLTEPE

Erzurum
Mayıs, 2024

GÜZEL SANATLAR ENSTİTÜSÜ
Graduate School of Fine Arts

KABUL VE ONAY TUTANAĞI

Fırat ÖZKURT tarafından hazırlanan “TÜRK KÜLTÜRÜNDE NAZAR VE SEMBOL İLİŞKİSİ” başlıklı çalışması 09 / 05 / 2024 tarihinde yapılan tez savunma sınavı sonucunda başarılı bulunarak jürimiz tarafından Sanat Kuramı ve Eleştiri Ana Bilim Dalında Yüksek Lisans tezi olarak kabul edilmiştir.

Jüri Başkanı:	Prof. Dr. Yunus BERKLİ <i>Atatürk Üniversitesi</i>	Aslı ıslak imzalıdır
Danışman:	Doç. Gülten GÜLTEPE <i>Atatürk Üniversitesi</i>	Aslı ıslak imzalıdır
Jüri Üyesi:	Doç. Dr. Osman ÜLKÜ <i>Aydın Adnan Menderes Üniversitesi</i>	Aslı ıslak imzalıdır

Enstitü Yönetim Kurulunun
.../.../... tarih ve sayılı
kararı.

Bu tezin Atatürk Üniversitesi Lisansüstü Eğitim ve Öğretim Yönetmeliği'nin ilgili maddelerinde belirtilen şartları yerine getirdiğini onaylarım.

Aslı ıslak imzalıdır

Prof. Dr. Ahmet Selim DOĞAN

Enstitü Müdürü

GÜZEL SANATLAR ENSTİTÜSÜ
Graduate School of Fine Arts

ETİK VE BİLDİRİM SAYFASI

Yüksek Lisans Tezi olarak sunduğum “Türk Kültüründe Nazar ve Sembol İlişkisi” başlıklı çalışmanın tarafımdan bilimsel etik ilkelere uyularak yazıldığını ve yararlandığım eserleri kaynakçada gösterdiğimi beyan ederim.

09 /05 / 2024

Aslı ıslak imzalıdır
Fırat ÖZKURT

- Tezle ilgili patent başvurusu yapılması / patent alma sürecinin devam etmesi sebebiyle Enstitü Yönetim Kurulunun/.../.... tarih ve sayılı kararı ile teze erişim 2 (iki) yıl süreyle engellenmiştir.
- Enstitü Yönetim Kurulunun/.../.... tarih ve sayılı kararı ile teze erişim 6 (altı) ay süreyle engellenmiştir.

İÇİNDEKİLER

KABUL VE ONAY TUTANAĞI.....	i
ETİK VE BİLDİRİM SAYFASI.....	ii
İÇİNDEKİLER.....	iii
ÖZ.....	v
ABSTRACT	vi
TEŞEKKÜR	vii
ŞEKİLLER DİZİNİ	viii
KISALTMALAR VE SİMGELER DİZİNİ.....	x
BİRİNCİ BÖLÜM.....	1
Konunun Niteliği ve Önemi	1
Materyal ve Yöntem.....	2
Nazar Kavramı ve Farklı Kültürlerde Nazar	3
Nazarın tanımı.....	3
Nazarın sözlükteki anlamı.....	5
Nazarın bilimsel olarak açıklaması.	6
Farklı kültürlerde nazar ve özellikleri.....	7
Nazara karşı kullanılan obje ve simgeler.	7
Nazar inancının kökenleri ve Türk kültüründeki yansımaları.....	9
İKİNCİ BÖLÜM	11
Türk Kültüründe Nazardan Korunma Yöntemleri	11
Türk Kültüründe Nazardan Korunma Yöntemleri	11
Nazar İnancının Uygulama ve Kullanış Farklılıkları.....	13
Nazardan Korunma ve İslamiyet.....	18
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM.....	21
İnanca Göre Nazarla İlgili Anlatılar	21
Nazarda Muska Kullanımı	21
Medeniyetlerde Nazar'ın Kullanım Alanları	24
Nazarlıkların Görüldükleri Yerler.....	27
DÖRDÜNCÜ BÖLÜM	29
Nazar'da Sembol Kullanımının Yönleri.....	29
Nazarda Sembol Özellikleri	29
Mavi Boncuk Nazarlıkların Kullanım Nedenleri.....	30
Nazarlıkların Nazar Yönü	32

Kullanılan Nazarlıkların Kùltür Etki Alanları.....	33
SONUÇ.....	35
KAYNAKÇA	88
ÖZGEÇMİŞ.....	92

ÖZ

YÜKSEK LİSANS TEZİ
TÜRK KÜLTÜRÜNDE NAZAR VE SEMBOL İLİŞKİSİ

FIRAT ÖZKURT

Mayıs 2024, 104 sayfa

Türk toplumunda Nazar kavramı, kültürel bir değere sahip olup, gelecek nesillere aktarılması gereken önemli unsurlardan biridir. Geleneksel inançlarla birlikte toplumun yapıtaşlarından birini oluşturur. Gelenek ve göreneklerin korunması, toplumun kimliğinin sürdürülmesinde büyük önem taşır. Ancak, bu değerlerin sadece korunması değil, gelecek nesillere aktarılması da hayati önemdedir. Bu bağlamda, milli değerlere sahip çıkan, tanıyan ve yaşayan bireyler toplumda öne çıkmaktadır. Türklerin Orta Asya'dan Anadolu'ya göçleri sırasında Nazar inancı ve uygulamaları çeşitlilik göstermiştir. Bu inanç, Şamanizm çevresinde oluşmuş ve sonrasında İslamiyet'in kabulüyle birlikte varlığını sürdürmüştür. Nazar ve buna dayalı uygulamalar, kötü bakışları veya kıskançlık duygularını engellemek için kullanılan nazarlıklar aracılığıyla somutlaşmıştır. Bu çalışma, tarihsel araştırma yöntemleri kullanılarak hazırlanmış olup, Kars yöresine dair örnekler sunmaktadır. Bu değerlerin unutulmaması ve gelecek kuşaklara aktarılması için derinlemesine çalışmalar yapılmalıdır. Genç nesillere, bu kültürel mirası tanıtmak ve kazandırmak için çeşitli eğitim ve bilgilendirme faaliyetleri düzenlenmelidir. Nazar inancı ve uygulamaları, Türk toplumunun kültürel zenginliğinin önemli bir parçasıdır ve gelecek kuşaklara aktarılarak korunmalıdır.

Anahtar Kelimeler: Nazar, Medeniyet, İnanç, Sembol, Tarih, Kültür

ABSTRACT

MASTER THESIS

THE RELATIONSHIP BETWEEN EVIL EYE AND SYMBOL IN TURKISH CULTURE

Fırat ÖZKURT

May 2024,104 pages

The concept of "Nazar" holds significant cultural value in Turkish society and is one of the important elements that need to be passed on to future generations. Alongside traditional beliefs, it forms one of the cornerstones of the society. Preserving traditions and customs is crucial for maintaining the identity of the community. However, it's not only about preserving these values but also about passing them on to the next generations. In this context, individuals who are aware of and embrace national values stand out in society. During the migrations of Turks from Central Asia to Anatolia, the belief in Nazar and its practices exhibited diversity. This belief originated within the context of Shamanism and continued to exist following the acceptance of Islam. Nazar and related practices materialized through the use of "nazarlıks," objects designed to ward off evil glances or jealous feelings. This study, prepared using historical research methods, provides examples from the Kars region. In-depth studies are necessary to ensure that these values are not forgotten and are passed down to future generations. Various educational and awareness activities should be organized to introduce and instill this cultural heritage in young people. The belief in Nazar and its practices constitute an important part of the cultural richness of Turkish society and should be preserved by being passed on to future generations.

Keywords: Evil Eye, Civilization, Belief, Symbol, History, Culture

TEŞEKKÜR

Anadolu, tarih boyunca çeşitli kùltür ve medeniyetlere ev sahipliği yapmıő, bu da farklı halk inanıőlarının ortaya çıkmasına neden olmuştur. Bu inanıőlardan biri de nazar inancıdır ki bu inancın temelinde kıskançlık, kin ve nefret, aşırı sevgi ve beğenme duyguları yer alır. İnsanlar, yaşamlarında önemli olan her Şeyi nazarın etkisinden korumak ve kurtulmak için bazen dini bazen de büyüsel yöntemlere baővurmuşlardır. Bu yöntemlerin yanı sıra, nazarlıklar adı verilen ve koruma gücüne sahip olduğuna inanılan nesnelere de kullanılmıştır.

Tarihsel ve toplumsal gelişim sürecinde yaratılan maddi ve manevi değerler ile bunların sonraki nesillere aktarılmasında kullanılan araçlar, kùltürü oluşturur. Kùltürün oluşumunda, yaşanan bölgenin coğrafi özellikleri, toplumun sosyal yapısı ve geçmişteki dinin etkisi gibi faktörler önemli rol oynar. Kùltür, değişken bir yapıya sahiptir. Toplumumuz, değişimlere ve yeniliklere açık olmasının yanı sıra, geçmişimize ve kùltürümüze bağlı kalarak ve kùltürel kalıntıları nesilden nesile aktardıka inançlarımız da varlığını sürdürecektir.

Çalıőmam süresince engin bilgisi ve donanımıyla desteklerini hiçbir suretle esirgemeyen danıőmanım Sayın Doç. Dr. Gülten Gültepe hocama sonsuz teőekkürlerimi sunuyorum. Araştırma sürecince bilgi ve deneyimleri ile katkılarını esirgemeyen değerli hocam Prof. Dr. Yunus BERKLİ'ye, desteğini esirgemeyen Murat ÖZKURT'a, aileme, Yalçıner YILMAZ'a, Fatih DAŐDEMİR'e ve Burcu KAYA'ya teőekkürlerimi sunarım.

Fırat ÖZKURT

Erzurum / 2024

ŞEKİLLER DİZİNİ

Şekil 1. Akrilik Boyama Nazarlık, 2023	5
Şekil 2. Nazar Boncukları, Akrilik Boya, 2022	6
Şekil 3. Ahır Girişi Koç Boynuzu, Kars, 2022	9
Şekil 4. Hayvan Dişi Kolye, Merkez/Kars, 2022	11
Şekil 5. Köy Evinde Üzerlik, Çatak Köyü/Kars, 2022	12
Şekil 6. Köy Evi Girişi, Çeperli Köyü Kağızman/Kars, 2023	13
Şekil 7. Renkli Mozaik Göz Çalışması, Çakmak Köyü Kars, 2022	14
Şekil 8. El Biçiminde Nazarlık, Kaleiçi Antalya, Hediyelek Dükkanı, 2022	15
Şekil 9. Ahır Girişinde Nal ve Hayvan Kafatası, Tekneli Köyü/Kars, 2022	17
Şekil 10. El Biçiminde Nazarlıklar, Hediyelek Dükkan, Merkez Kars, 2022	18
Şekil 11. Ahır Girişi, Koç Boynuzu, Susuz Uzunzayım Köyü/Kars, 2023	19
Şekil 12. Baykuş Nazarlık, Merkez/Kars, 2022	22
Şekil 13. Boyuna Takılan Muska, Hediyelek Dükkan, Merkez Kars, 2022	23
Şekil 14. İş Yerinde Renkli Nazarlık, Merkez/Kars, 2022	25
Şekil 15. At Nalı ve Boncuk, Selim/Kars, 2022	27
Şekil 16. Keçeden Eli Belinde Motifi üzerine İşleme Nazarlık, Arpaçay/Kars, 2022	28
Şekil 17. Kol Bilekliği Nazarlık, Merkez Kars, 2023	36
Şekil 18. Mutfak Önlüğü İşleme Nazarlık, Kars, 2023	37
Şekil 19. Parmak İçin Yüzük Nazar Boncuğu, Merkez Kars, 2023	38
Şekil 20. Hayvanlar İçin İp Boncuk, Merkez Kars, 2022	39
Şekil 21. Mutfak Keçe Üzerine İşleme Nazarlık, Çakmak Köyü, Kars, 2023	40
Şekil 22. El Yapımı Nazarlık Küpe, Merkez Kars, 2023	41
Şekil 23. Ağaca Asılı Nazar Boncuğu, Merkez Kars, 2023	42
Şekil 24. Mutfak Keçe Üzerine Nazarlık, Halefoğlu Köyü, Kars, 2023	43
Şekil 25. Bez Kalemlik Üzerine İşleme Nazarlık, Susuz İncesu Köyü, 2023	44
Şekil 26. Piknik Sepeti İşleme Nazarlık, Kaleiçi, Antalya, 2023	45
Şekil 27. Oda Kapısı Nazarlık, Merkez Kars, 2023	46
Şekil 28. Tabak Üzerine İşleme Nazarlık, Susuz Kırçıçeği Köyü, Kars, 2023	47
Şekil 29. Bahçe Taburesi Üzerine Nazarlık, Kars, 2023	48
Şekil 30. Araba Dikiz Aynasına İşleme Nazarlık, Antalya, 2023	49
Şekil 31. Ev Salonu Duvara Asılı Nazarlık, Kars, 2023	50
Şekil 32. Kadın Boynunda Kolye Nazarlık, Kars, 2023	51
Şekil 33. Ev Kolonunda Nazarlık, Antalya, 2023	52

Şekil 34. Kupa Bardakta Nazarlık,Kars,2023	53
Şekil 35. Araba Dikiz Aynasında Nazarlık,Kars,2023	54
Şekil 36. Ev Balkonunda Nazarlık,Kars,2023	55
Şekil 37. Mutfak Masa Servisi Nazarlık Sunumluk,Kars,2023	56
Şekil 38. El Yapımı İşleme Nazarlık,Mezra Köyü,Kars,2023	57
Şekil 39. Bez Üzerine El İşleme Nazarlık, Selim/Kars 2023	58
Şekil 40. Kapı Paspası Nazarlık,Merkez/Kars,2023.....	59
Şekil 41. Saksı Üzerine Boyama Nazarlık,Sarıkamış/Kars,2023	60
Şekil 42. Çorap Üzerine El İşleme Nazarlık,Merkez/Kars,2023	61
Şekil 43. Çanta Üzerine El İşleme Nazarlık,Merkez/Kars,2023	62
Şekil 44. Yatak Odası Örtü Nazarlık,Merkez/Kars,2023	63
Şekil 45. Motif Nazar Sembol Çizimi,Akrilik Boya,Merkez/Kars,2023	64
Şekil 46. Ev Duvarına Asılı At Nalı ,Susuz Yolboyu Köyü/Kars,2023	65
Şekil 47. Ev Duvarına Çakılı At Nalı ,Cumhuriyet Köyü/Kars,2023	66
Şekil 48. Köy Evi Girişi,Selim/Kars,2023.....	67
Şekil 49. Ahır Girişi,Merkez,Kars,202	68
Şekil 50. Ahır Girişi,Merkez,Kars,2023	69
Şekil 51. At Nalı Boyama,Merkez,Kars,2023	70
Şekil 52. Süslemeli Bez Nazarlık,Digor Baş Köy,2023	71
Şekil 53. Filografi Nazarlık Çalışması,Kars Merkez,2023	72
Şekil 54. Turkuaz Renkli Kolye,Fotoğraf Çekim,2023	73
Şekil 55. Türk İslam Sembollerine Gönderme Nazarlık,,Merkez/Kars 2023.....	74
Şekil 56. Ağaca Yerleştirilmiş Nazarlık,Antalya,2023	75
Şekil 57. Köy Evi Girişinde Nazar Boncukları,Arpaçay/Kars2023	76
Şekil 58. El Yapımı Sulu Boya Çalışması,Merkez/Kars,2023	77
Şekil 59. Ağaç Süsleme Nazarlıklar,Merkez/Kars,2023	78
Şekil 60. Dini İçerikli Nazarlıklar,Antalya,2023	79
Şekil 61. Bir Evde El Yapımı Nazarlık,Akyaka/Kars,2023	80
Şekil 62. Ev Girişi Yıldızlı Nazarlık,Kağızman/Kars,2023	81
Şekil 63. Ev Duvarında Nal,Merkez/Kars,2023	82
Şekil 64. İş Yeri Girişi Nazarlıklar,Merkez/Kars,2023	83
Şekil 65. Ahşap Nazarlık,Sarıkamış/Kars,2023	84
Şekil 66. Köy Evi Girişinde Cevizli Nazarlık,Alçılı Köyü/Kars,2023	85
Şekil 67. Nazarlık Kolye, Merkez/Kars,2023.....	86
Şekil 68. Rengarenk Göz Çalışması,Merkez/Kars,2023	87

KISALTMALAR VE SİMGELER DİZİNİ

- Dr.** : Doktor
Ord. : Ordinaryüs
Prof. : Profesör
TDK : Türk Dil Kurumu
TDV : Türkiye Diyanet Vakfı

BİRİNCİ BÖLÜM

Konunun Niteliği ve Önemi

Kültürleri zenginleştiren ve farklı kılan unsurların başında gelen gelenekler, görenekler ve inançlar, insanların çevresinde oluşan uygulamalara dayanmaktadır. İnsanlar, yaşamlarında karşılaştıkları olumsuzluklara karşı doğaüstü güçlere inanmışlar ve bazı objelere bu güçleri atfetmişlerdir. Nazar kavramı ve bu kavrama dayalı uygulamalar, birçok toplumda yaygın bir şekilde bulunmaktadır. Bu bağlamda, Semavi dinlerde nazar kavramının kabulü, eski halk inançlarının farklı pratiklerle günümüze değin ulaşmasını sağlamıştır.

Halkın sosyal ve ekonomik durumundan bağımsız olarak, nazara inanç ve korunma arayışları, nazarlıkları önleyici bir yöntem olarak kullanmalarını sağlamıştır. Anadolu'da köklü bir geleneği olan nazar ve nazarlık uygulamaları, Anadolu'nun inanç sisteminin eski zamanlardan bu yana bir parçası olmuştur. Bilhassa geleneksel kültürümüzün üretim sürecinde çeşitli el sanatları içinde yer almıştır.

Bir milletin siyasal, ekonomik ve sosyo-kültürel gelişimini sağlayabilmesi ve geleceğine yatırım yapabilmesi için, davranışlarının temelinde yatan özü bilmesi gerekir. Anadolu'nun binlerce yıllık tarihinde, Türklerin Orta Asya'dan gelip Anadolu'ya yerleşmeleriyle, eski inanç ve dinlerinden bazı büyüsel inanç ve uygulamalarını sürdürdükleri görülmüştür. Bu durum, Anadolu'daki yerleşim merkezlerinde yaşayan insanların halk inançlarının benzerlik gösterdiği sonucunu ortaya çıkarmıştır.

Dil, din, tarih, sanat, edebiyat, gelenek, görenekler, folklor ve inançlar, halk kültürünün nesilden nesi le aktarılmasını sağlar. Bu nedenle, bu araştırmada Anadolu'da nazara karşı alınan önlemlerden biri olan nazarlıklar incelenmiştir. Araştırmada, inançların sergilenmesi ve korunması üzerinde durulmuş ve geçmişten günümüze kullanılan nazarlıklar arasında bir bağlantı kurulmuştur. Sonuç olarak, Anadolu'da yaygın olan nazar inancının kökeni, günümüzdeki durumu ve nazardan korunmak için kullanılan nazarlıkların rolü ile geçmişte ve günümüzdeki önemi ele alınmıştır. Nazar inancının tarihsel kökenleri, bu kavramın Anadolu'daki kültürel ve sosyal yapıya nasıl yerleştiğini gösterirken, günümüzde hala yaygın bir inanç olarak varlığını sürdürdüğü görülmektedir. Nazarlıklar, geçmişten günümüze nazardan korunma amacıyla kullanılan önemli araçlar olmuştur ve halk arasında büyük bir

öneme sahiptir. Bu inceleme, nazar inancının ve nazarlıkların tarihsel ve kültürel bağlamda nasıl evrildiğini ve bugün hala ne derece etkili olduğunu ortaya koymaktadır.

Bu çalışmanın amacı, Anadolu'da yaygın olan nazar inancının kökenini, tarihsel ve kültürel bağlamını, günümüzdeki durumunu ve nazardan korunmak için kullanılan nazarlıkların rolünü incelemektir. Çalışma, nazar inancının tarihsel kökenlerini araştırarak bu kavramın Anadolu'nun kültürel ve sosyal yapısına nasıl yerleştiğini göstermeyi hedeflemektedir. Ayrıca, nazarlıkların geçmişten günümüze nazardan korunma amacıyla nasıl kullanıldığını ve halk arasında ne derece önemli olduğunu ortaya koymayı amaçlamaktadır. Bu bağlamda, nazar inancının ve nazarlıkların tarihsel ve kültürel evrimi ile günümüzdeki etkilerini analiz ederek, Anadolu'nun zengin kültürel mirasının bir parçası olan bu inanç ve uygulamaların sürekliliğini ve önemini vurgulamaktadır.

Materyal ve Yöntem

Bu çalışmada, nazar inancının ve nazarlıkların kökenleri, tarihsel gelişimi ve kültürel bağlamı üzerine kapsamlı bir literatür taraması gerçekleştirilecektir. Bu bağlamda, kitaplar, akademik makaleler, tezler ve diğer bilimsel kaynaklar detaylı bir şekilde incelenecektir. Ayrıca, semavi dinlerde ve eski halk inançlarında nazar kavramının nasıl yer bulduğuna dair bir araştırma yapılacaktır. Geleneksel el sanatları ve halk sanatı ürünleri arasında yer alan nazarlıkların görsel ve yapısal özellikleri analiz edilecektir. Bu analizler, fotoğraflar, çizimler ve görsel belgeler üzerinden gerçekleştirilecektir. İnternet kaynakları ve dijital arşivler de bu incelemede önemli bir veri kaynağı olarak kullanılacaktır. Nazar inancı, insanlık tarihi kadar eski bir geçmişe sahiptir. Acıpayamlı'nın (1962) Anadolu'da nazar ve ilgili adetleri incelediği çalışması, bu inancın köklerinin ne kadar derine indiğini göstermektedir. Figen Baykal'ın (2005) dokümanlarda ve takılarda görülen nazar motifleri üzerine yaptığı çalışması, bu inancın sanatsal yansımalarını ve tarihsel evrimini ele alır. Nazar inancı, insanların kötü şans veya zarar getirdiğine inandıkları olumsuz bakışlardan korunma ihtiyacından doğmuştur.

Akpınarlı'nın (1996) çalışması, bu inancın sosyolojik temellerini ve halk arasındaki yaygınlığını inceler. Çıblak'ın (2004) halk kültüründe nazar ve nazarlık inancı üzerine yaptığı araştırma, bu inancın toplumsal yapı ve günlük ritüeller üzerindeki etkilerini ortaya koyar. Semavi dinlerde ve eski halk inançlarında nazar kavramının yer bulması, dinler ve inanç sistemleri arasındaki etkileşimi ve inançların nasıl evrildiğini anlamamıza yardımcı olur.

Ali Köse'nin (DİA, XVI) "Hârikulâde" başlıklı makalesi, bu etkileşimleri detaylandırır. Erbuğa'nın (1983) nazarın bilimsel yönü üzerine yaptığı çalışma, inancın dini ve bilimsel perspektiflerini karşılaştırır. Nazarlıklar, estetik ve işlevsel özellikleriyle geleneksel el

sanatlarının bir parçasıdır. Fırat Allak'ın Mardin Müzesi'ndeki muskalıklar üzerine yaptığı araştırma (s. 37), bu objelerin sanatsal değerini ve tarihsel kullanımını inceler.

Çatalbaş'ın (2011) Türklerde hayvan sembolizmi ve din ilişkisi üzerine yaptığı çalışma, nazarlıkların sembolik anlamlarını ve sanatsal değerlerini açıklar. Nazar inancı ve nazarlıklar, Anadolu'nun kültürel mirasının önemli bir parçasıdır. Bu mirasın korunması ve gelecek nesillere aktarılması, kültürel devamlılık açısından hayati öneme sahiptir. Mehmet Erdem'in (2010) Antakya üzerine yaptığı çalışma, bu kültürel devamlılığın önemine dikkat çeker.

Mehmet Er'in (2005) Elazığ'da nazarla ilgili işlemlerin sosyolojik tetkiki üzerine yaptığı çalışma, yerel kültürlerin bu inanç ve uygulamaları nasıl benimsediğini gösterir. Nazar inancı ve nazarlıklar, toplumun kimliğini ve değerlerini yansıtır. Baykal-Ertem'in (2009) dokumalarda ve takılarda görülen nazar motifleri üzerine yaptığı çalışma, bu motiflerin kültürel kimlik ve değerlerle nasıl bütünleştiğini ortaya koyar.

Üçer'in (1981) Anadolu folklorunda Fadime Ana üzerine yaptığı çalışma, bu tür inançların toplumsal kimlik üzerindeki etkilerini vurgular. Nazar inancı, insanların olumsuz etkilerden korunma ve güvenlik hislerini pekiştirme arayışının bir yansımasıdır. Öcalan'ın (2003) nazarlıkların formları, kullanım alanları ve işlevleri üzerine yaptığı çalışma, bu objelerin psikolojik ve sosyal refah üzerindeki etkilerini açıklar.

Davulcu'nun (2012) nazar boncuğu sanatı üzerine yaptığı çalışma, bu objelerin insanların psikolojik sağlığı üzerindeki olumlu etkilerini ele alır. Bu tez, nazar inancı ve nazarlıklar üzerine yapılan mevcut literatüre yeni ve özgün bir katkı sunacaktır. Erdem'in (2010) Antakya üzerine yaptığı çalışma, bu alandaki bilimsel çalışmalar için önemli bir referans oluşturur. Dundes'in (1992) The Evil Eye üzerine yaptığı çalışma, nazar inancının bilimsel perspektiften incelenmesi konusunda önemli bir kaynak sağlar.

Nazarlıkların üretimi, geleneksel el sanatlarının yaşatılması ve bu alanda faaliyet gösteren zanaatkarların desteklenmesi açısından önemlidir. Çatalbaş'ın (2011) çalışması, bu el sanatlarının tarihsel ve kültürel değerini vurgulayarak farkındalık yaratır. Çiçek'in (2009) göz boncuğu üzerine yaptığı çalışma, bu el sanatlarının sanatsal ve kültürel önemini detaylandırır. Bu kaynaklar, nazar inancı ve nazarlıklar üzerine yapılmış akademik çalışmaların zenginliğini ve kapsamlılığını yansıtmaktadır.

Nazar Kavramı ve Farklı Kültürlerde Nazar

Nazarın tanımı.

Nazar, var olma sürecinde birçok tanımla ifade edilmiş ve özellikle halk arasında göz değmesi, göz çarpması, gözden gelen etki, göze gelme gibi anlamlar kazanmıştır. Günümüzde, nazara inanan toplumlar olduğu gibi, nazarın etkilerini açıklamaya çalışan bilim insanları da

farklı görüşler öne sürmektedir. Bilim insanları, nazarı genellikle biyoenerji kavramı ile açıklamaya çalışır. Bu yaklaşıma göre, insanların gözlerinden morötesi ve kızılötesi ışınlar yayılır. Bu ışınlar, kızgınlık, hırs ve kıskançlık gibi yoğun duygularla birleştiğinde, karşıdaki kişiye veya nesneye yöneldiğinde tahribata yol açabilir. Bu şekilde, nazarın fizyolojik ve psikolojik etkilerini anlamaya yönelik bilimsel bir çerçeve oluşturulmaya çalışılmaktadır.

Nazar, kelime anlamı olarak bakma, bakış, göz atma anlamlarına gelir. Halk arasında ise, nazarın bir kişinin veya bir varlığın üzerinde uğursuzluk ve zarar getirdiğine inanılan kötü etkiyi temsil ettiğine inanılır. Halk arasında, nazar değen kişilerin veya nazara uğrayan çeşitli nesnelere olumsuz bir durumla karşılaşacağına, nazarın bıraktığı etkinin kötü hadiseler getireceğine inanılır. Bu nedenle, bu enerji nedeniyle karşıdaki varlığın biyolojik dengesi bozulur. Bu durumda, bol ürün veren tarlalar yanabilir, ürünler bozulabilir, doğal afetler meydana gelebilir, güzel eşyalar kırılabilir ve güzel insanlar çeşitli hastalıklarla karşılaşabilir. Nazar, farklı bir anlatımda insanların imrenme, hasetlik ve kıskançlık duygularıyla göz aracılığıyla ortaya çıktığına inanılan bir olgudur. Bu duygularla dolu insanların farkına varmadan veya vararak oluşturdukları olumsuz bir sonuçtur (Türktaş, 2016, s. 47).

Nazar, genel olarak göz değmesi, gözün etkisi, göz çarpması veya göze gelme gibi çeşitli anlamlar taşır. Nazar, belirli bir kişinin sahip olduğu bir özellik olarak bilinir ve bu kişinin bakışının özellikle çocuklara, evlere, mülke hatta cansız nesnelere zarar verebileceğine inanılır. Psikolojik olarak, nazar kıskançlık ve haset duygularından kaynaklanır ve bu duyguların dışı vurumu olarak iki noktada yoğunlaşır (Gökbuket, 1984, s. 198).

Nazar, Arapça'da bakış anlamına gelir ve Türkçe'de de aynı şekilde kullanılır. Ancak yaygın bir inancı ifade eden bir terim olarak "Nazar değmesi", mavi gözlü kişilerde daha sık bulunduğu inanılan ve bu kişilerin bakışlarından çıktığı düşünülen zarar verici, çarpıcı ve öldürücü bir güç olarak tanımlanır (Bayrı, 1955, s. 1107). Dundes (1992, s. 258) ise nazarı, "bir kişinin kasıtlı ya da kasıtsız olarak bir kişiye veya nesneye sadece bakarak veya onu överek zarar verdiği fikrine dayanan ve herkesçe kabul edilmiş bir halk inancı" olarak tanımlar. Çelebi (1997, s. 451) nazarı terim olarak şu şekilde tanımlar: "Bakma sonucunda bakılan şeyin etkilenmesi, bazı insanların bakışlarında bulunduğu inanılan zararlı gücü ifade eder."

Karaçizmeli (1995, s. 37) nazarı şu şekilde tanımlar: "Doğuştan kendilerinde bulunan bir özellik, bazı kimseler, bakışlarını veya düşüncelerini, insan, hayvan veya herhangi bir eşya üzerinde yoğunlaştırarak, onları adeta manyetize edip olumsuz bir etki meydana getirirler ki buna 'nazar' ve diğer bir deyişle 'göz değmesi' diyoruz."

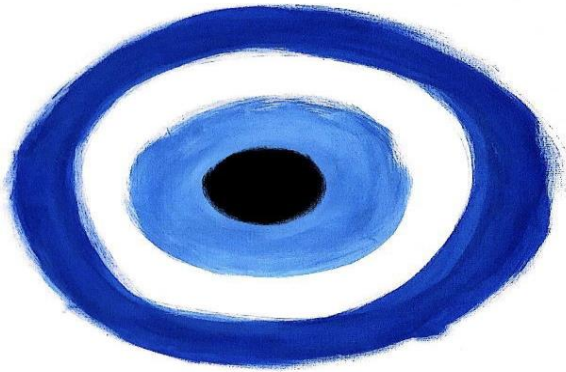
Büyükçelebi (2004, s. 13) ise nazarı şu şekilde tanımlar: "Canlı varlıklar veya eşyada bulunan birçok güzel vasıf ve haller karşısında kalbimizde, gözümüzde ve dilimizde oluşan

gıpta, haset ve kıskançlık duyguları, karşımızdaki nesnede birtakım olumsuz ve rahatsızlık verici hallerin oluşmasına sebebiyet veren negatif bir akımdır."

Türk Dil Kurumu'nun yayınladığı sözlükte ise nazar, şu şekilde tarif edilmektedir: "Belli kimselerde bulunduğu inanılan, kıskançlık veya hayranlıkla bakıldığında insanlara, eve, mala mülke hatta cansız nesnelere kötülük verdiği inanılan uğursuzluk, göz" (TDK, 2023). Arapça kökenli olan "nazar" kelimesinin sözlük anlamı ise "Belli kimselerde bulunduğu inanılan, kıskançlık veya hayranlıkla bakıldığında insanlara, eve, mala mülke hatta cansız nesnelere kötülük verdiği inanılan uğursuzluk, göz" olarak tanımlanmaktadır. Boratav'a (1984) göre nazar, insanların etkili bakışlarının çevresindeki canlı veya cansız varlıklar üzerinde olumsuz etkiler yaratabileceğine dair bir inançtır (ss. 103-104).

Şekil 1

Akrilik Boyama Nazarlık, Kars, 2023

(Özkurt, 2023)

Sonuç olarak, nazar genellikle "bakışın etkisi" olarak tanımlanır. Ancak, bu kavramın ardında yatan esas unsur, bakan kişinin içindeki enerjinin dışı vurumudur. Nazar, bakışların insan, hayvan, bitki ve eşyalar üzerinde yarattığı maddi ve manevi etki olarak kabul edilir. İnsanlar, tarih boyunca ve günümüzde, teknolojik başarılar veya başarısızlıklar, sosyal ilişkilerindeki duygusal durumlar ve açıklanamayan sağlık sorunlarını genellikle gizli güçlere atfetme eğiliminde olmuştur.

Nazarın sözlükteki anlamı.

Nazar, Arapça kökenli kelimedir. N, z, r fiil kökünden gelir ve "bakmak, bakış" anlamına gelir (Hançerlioğlu, 1984, s. 419). Türkçedeki yansıması, anlam değişikliğine uğrayarak "ayn göz" kelimesi şeklinde kullanılmıştır (Kömürcü, 2005, s. 63).

İsabeti-i nazar (göz değme) yerine kullanılan nazar kelimesi insan, hayvan ya da eşyaya zararlı "kötü bakış" anlamında kullanılmaktadır. Araplar bunu el-ayn olarak adlandırırken, İngilizler evil eye, Almanlar bösrblick, Hintliler sihi olarak adlandırır (Doğan, 1999, s. 534).

Türkçede nazar, genellikle "kem göz" anlamında kullanılır ve daha çok "gelme", "uğrama", "değme" ve "etme" fiilleriyle birlikte "nazara gelme", "nazara uğrama", "nazar değme" ve "nazar etme" şekillerinde kullanılır (Kazan, 2005, s. 166).

Şekil 2

Nazar Boncukları, Akrilik Boya, Kars, 2022

(Özkurt, 2022)

Nazarın bilimsel olarak açıklaması.

Batıl inanç ve hurafe olarak görülen nazar, artık istisnai bir durum olmaktan çıkmış ve bilimin bile tam anlamıyla açıklayamadığı bir fenomen olarak kabul edilmektedir. İnsanlar arasında göreceli bir kavram olmasına rağmen, nazarın etkisi günümüzde hala hissedilmektedir. Bu durum, kültürel ve geleneksel inançların bilimsel açıklamalardan ayrı bir yerde durduğunu ve insanların hayatlarında önemli bir rol oynadığını göstermektedir. İnsan aurası ile nazar arasında kurulabilecek bir bağlantı, nazarın bilimsel olarak anlaşılmasına yardımcı olabilir. Yüksek alan teknikleriyle yapılan çalışmalar, yılanların dokuzuncu renk olan morötesini görebildiğini ve yılan göz manyetizmasının bu dokuzuncu rengin nazar (kem göz) ile ilişkisini ortaya koyduğunu göstermiştir.

Nazar etmek, birinin, yoksulun veya mağdurun durumunu değerlendirmenin temel yollarından biridir. Bazen insanlar, başkalarının uzakta tutulduğu dünyalarına, güzelliklerine, güçlerine veya verimliliklerine nazar etmekle yetinirler. Daha şanslı veya daha varlıklı gördükleri kişilere kendilerini duyurmanın yolu, bazen gizlice onları izlemek olabilir.

Nazar sahibi, kendisiyle paylaşılmayan her şeyi gözlemlemek için bu gösterişli dünyalara bakışlarıyla girer. Onu dışarıda bırakan kişinin evinde, en azından gözleriyle barınır. Bu bakış, anlam veremediği bir dışlanmanın örtük sorgusu gibidir. Bu şekilde başkası, gözleriyle dolaşarak kendisine sunulmamış zenginliklere, güzelliklere ve hayallere değer atfeder.

Mavi renkteki nazar boncukları, yeşil veya mavi gözlü olanların daha fazla psikokinetik güce sahip olduğuna inanıldığı için tercih edilir. Mavi nazar boncuğu, bakan gözlerin dikkatini kişinin bedeninden boncuğa yönlendirir. Bu sayede mavi gözden gelebilecek enerji akımı, nazar boncuğu tarafından yansıtılarak etkisiz hale getirilir (Dia, XIV, s. 187).

Nazar değdiren gözlerin veya sözlerin sahibi, kem olup olmamasına bakılmaksızın dışarıdan bakan, seslenen veya dokunan bir başkasıdır. Bu kişi, kendi varlığını karşıya geçirir ve olumsuz tutumlara sahip olduğu için saflık, güzellik ve zenginlik gibi özelliklere karşı negatif bir etki yaratır (Taburoğlu, 2021, s. 9).

Farklı kültürlerde nazar ve özellikleri.

Günümüzde, nazar inancı İslam ülkelerinde geniş bir yaygınlık göstermektedir. İnsanoğlu, tarih boyunca karşılaştığı sorunların sebebini açıklamaya çalışmıştır. Nazar, çeşitli milletlerin inançları arasında önemli bir yer tutar. Çözülemeyen sorunlar, ani hastalıklar veya ölümler, beklenmedik kötü olaylar ve güzelliklerin zarar görmesi gibi durumlar, farklı toplumlarda da benzer inançlara yol açmıştır. Örneğin, Eski Mısır ve Hitit sergilerinde çeşitli nazar boncuklarına rastlanmaktadır. Mısır Firavunu Tutankhamun'un British Museum ve Kahire Müzesi'nde sergilenen takıları arasında lapis lazuli taşından yapılmış nazar boncukları bulunmaktadır.

Türkler arasında, insanların, hayvanların ve bitkilerin Tanrı'nın verdiği kudretle hayatta kaldığına ve talihlerinin Tanrı tarafından yönetildiğine inanılmaktadır (Berkli, 2007, s. 226). Bu bağlamda, nazar, Tanrı'nın koruyucu şemsiyesinin kalkmasıyla canlıların olumsuz varlıklara karşı savunmasız hale gelmesi olarak algılanmıştır.

Bu sorunların sebebini doğaüstü güçlerde arayan Türkler, nazar boncuğu kullanımına gitmiştir. Musevi, Hristiyan, Müslüman, Budist ve Hindu toplumlarında da kötü gözlere karşı koruyucu olduğuna inanılan bu sembol, Orta Asya'nın Şamanizm döneminden itibaren Türklerin yaşamında yer bulmuştur. Türkler, nazarı "İsabet-i Aynı" olarak adlandırmış ve bundan korunmak için nazar boncuğu kullanımına yönelmişlerdir.

Nazara karşı kullanılan obje ve simgeler.

Amulet, Eski Mısır'a dayanan ve az bilinen bir nesnedir. Amuletin, kötülükleri uzaklaştırdığı, uğur getirdiği ve hastalıkları iyileştirdiğine inanılmaktadır. Bu nedenle bir tür

nazarlık veya muska olarak kabul edilir. Amuletler, doğal kaynaklardan elde edilebileceği gibi, özel güçlere sahip olduğuna inanılan kişiler tarafından da yapılmıştır. Amuletler, taşınabilir olduğu gibi yaşanılan yerlerde de bulundurulabilir. Değerli taşlar, metaller, hayvan dişleri ve pençeleri gibi çeşitli nesnelere amulet olarak kullanılmıştır. Tılsım da benzer şekilde doğaüstü bir güç vereceğine inanılan sihirli bir nesnedir. Bunların yanı sıra, Mısırlılar kendilerini kötü güçlerden, düşmanlardan, doğal afetlerden ve tehlikelerden korumak için "skarabe" olarak adlandırılan objelere de inandıkları düşünülmektedir. Arkeolojik kazılardan bulunan örneklerden bazıları şunlardır: Bazı böcekler, engerek yılanı başı, her şeyi gördüğüne inanılan göz sembolü ve kartuş olarak bilinen oval biçimli çerçevelerin içine yazılmış firavun adları gibi simgesel güçler, yaşanılan alanlara konulduğunda ve vücuda temas ettiğinde koruma sağladığına inanılmıştır.

Günümüzde nazarlıkların hem geleneksel hem de modern kullanımıyla bireyler ve toplum arasında popülerliğini sürdürmektedir. Nazar inancı, Türk inançında çeşitli dönemlerinde var olan ve özellikle geleneksel maddi kültürümüzün üretim sürecinde önemli bir yer tutan kültürel bir öğedir. Nazar inancı ve nazardan kaçınmaya yönelik nazarlıklar, ait oldukları toplumun sosyo-kültürel ve sosyo-ekonomik özelliklerine göre şekillenmiş ve işlev görmüştür. Bu ifade, nazar inancının Anadolu coğrafyasındaki köklü geçmişine işaret etmektedir. Sümerlerin nazarlık olarak kullandıkları figürlerin Mezopotamya'da 2000 yıl boyunca varlığını sürdürmesi, bu inancın tarihsel derinliğini vurgulamaktadır. Ayrıca, Anadolu'daki arkeolojik kazılarda bulunan küçük antilop, akrep, su aygırı, balık gibi figürlerin, benzer objelerle eski Mısır ve Muhanjedaro'da karşılaşılanlarla paralellik gösterdiği belirtilmektedir. Alaca Höyük'teki kalkolitik tabakasında ise insan idollarıyla birlikte tavşan idolları bulunması, nazar inancının Anadolu'daki kültürel ve tarihsel zenginliğine dair önemli bir kanıt olarak değerlendirilebilir. Aynı figürlere Ahlatlıbel ve Alişar'da da rastlanmaktadır. Eski Anadolu kültüründe kadim olan tavşan motifine, Altaylar ve diğer kabileler (Smoleter) gibi yerlerde de rastlanmaktadır. Bugün bile Anadolu'da bu izlere rastlanmaktadır. Evlerin nazardan korunması amacıyla tavşan ayağı veya başı asılmaktadır (Çallı, 2016, s. 31).

Şekil 3

Ahır Girişi Koç Boynuzu, Kars, 2022

(Özkurt, 2022)

Nazar inancının kökenleri ve Türk kültüründeki yansımaları.

Türklerin nazar boncuğuyla tanışması, Mısırlı boncuk ustalarının ülkemize gelmesiyle gerçekleştiği bilinmektedir. Özellikle İzmir'de bu sanatı yaygınlaştıran Mısırlı ustaların, sadece Türkiye'ye değil, Avrupa'ya da cam işçiliğini öğrettiği düşünülmektedir. Türk ustalar, bu süreçte edindikleri zanaatı ilerletmiş ve camların üzerine göz figürlerini ekleyerek günümüzdeki nazar boncuklarını yaratmışlardır. Bu durum, Türk kültüründe nazar boncuğunun kökenine ilişkin önemli bir gelişme olarak değerlendirilebilir. Eski çağlardan itibaren nazarın kötü etkisine inanma ve buna karşı tedbir alma düşüncesi kökleşmiştir. Mısır'da, vahşi hayvan dişleri ve aslanpençeleri gibi nazarlık olarak kullanılan objeler bulunmuştur. Ayrıca, balta şeklinde yapılmış nazarlıkların kalıntıları, Girit, Malta, Fransa ve Britanya'da Bronz çağında bulunmuştur. Yahudiler, kötülüğü uzaklaştırmak için el resimlerini duvar ve kapılarına yapıştırmış veya üstlerinde taşımışlardır ve buna "Tanrı'nın eli" denmiştir. Müslümanlar bu el figürüne "Fadime Ana'nın eli", Hristiyanlar ise "Meryem Ana'nın eli" gibi adlar vermiştir. El şeklindeki nazardan koruyucu figürleri Mısırlılar, Fenikeliler, Yunanlılar ve Romalılar da yaygın olarak kullanmıştır.

Türk kültüründe, el figürü geniş bir alana yayılmıştır. Örneğin, Çatalhöyük'te yapılan kazılarda Neolitik döneme ait bir mezar tapınağında el figürleri bulunmuştur. Ayrıca, Pençe-i âl-i abâ'nın (Hz. Muhammed, Hz. Ali, Hz. Fatıma, Hz. Hasan ve Hz. Hüseyin) beş parmaklı el figürüyle sembolize edilmesi bu kültürel önemin bir örneğidir.

Yunanlıların "matımsa" dedikleri ve İslam ülkelerinde de yaygın olan nazar inancına Araplar "elayn" (göz), İranlılar "bed nezer" (kötü göz), Hintliler ise "sihir" adını vermişlerdir.

Türkiye'de ise bu çarpıcı güce "nazar, göz, göz değmesi, göze gelme, kem göz" gibi adlar verilmiştir. Diğer Türk yurtlarında da nazar kavramı aynı anlama gelmektedir. Azerbaycan'da "Bād nāzār", "göz dāymāk"; Başkurtça'da "Küz tiyiv"; Kazakça'da "Köz tiyüv", "köz ötöv"; Kırgızca'da "Nazar tüşüü", "köz tiy ü"; Özbekçe'de "Köz tegiş", "köz teğdi", "köz teg māk"; Tatarca'da "Küz tiyü"; Türkmence'de "Göz değmek"; Uygurca'da ise "Köz tägmäk" şeklinde ifade edilir (Yardımcı, 2021).

Dünya üzerindeki eski ve köklü kültürler, Eski Yunan, Mısır, Pers ve Türk kültürleri gibi, nazar inancının ve buna bağlı simgelerin ve ritüellerin oldukça eski olduğunu göstermektedir. Arkeolojik ve antropolojik çalışmaların verilerine dayanarak, nazar inancının M.Ö. 4. bin yıllara kadar uzandığı söylenebilir.

Halk arasında, bazı insanların sebebi bilinmeyen olağanüstü güçlere sahip olduğuna inanılır. Bu kişilerin insan, hayvan, hatta cansız bir nesneye bakarak zarar verebileceği düşüncesi oldukça yaygındır. Bu etkiye sahip kimseler için "kem gözlü" tabiri kullanılır ve hatta açık mavi gözlülerin özellikle dikkatli olması gerektiği düşünülür. Türk kültüründe el figürü, çeşitli dini, mitolojik ve kültürel bağlamlarda geniş bir alanda yayılmıştır. Çatalhöyük gibi önemli arkeolojik sitelerde yapılan kazılarda, Neolitik döneme ait bir mezar tapınağında el figürlerinin bulunması, bu motifin Türk kültüründe çok eski zamanlardan beri var olduğunu göstermektedir. Özellikle "Pençe-i âl-i abâ" olarak bilinen beş parmaklı el figürü, İslam inancında Hz. Muhammed'in soyundan gelen Hz. Ali, Hz. Fatıma, Hz. Hasan ve Hz. Hüseyin'i temsil eder. Bu figür, İslam'ın önemli bir sembolüdür ve aynı zamanda Türk kültüründe de özel bir yer tutar. Türk toplumunda bu figür, koruyucu bir sembol olarak kabul edilir ve genellikle evlerde, iş yerlerinde veya kişisel eşyalarda görülür. Neolitik devirdeki el figürlerinin, Pençe-i âl-i abâ figürüyle ilişkisi, birçok araştırmacı tarafından dini ve mitolojik bağlamlarda aranmıştır. Bu ilişki, el figürlerinin doğurganlık, koruma ve bereket gibi önemli kavramları sembolize ettiği düşüncesiyle açıklanabilir. Neolitik dönem insanların, doğanın ve yaşamın sırlarını anlamak için dini ve sembolik ifadeler kullandıkları bilinmektedir. Bu bağlamda, el figürleri, insanın doğayla, hayatla ve evrenle olan ilişkisini temsil etmiş olabilir. Pençe-i âl-i abâ figürünün beş parmağı, İslam inancında önemli olan Ahl-i Beyt'in beş üyesini temsil ederken, Neolitik devirdeki el figürlerinde beş parmaklı elin doğurganlık ve bereketle ilişkilendirilmesi, bir tür evrensel sembolizmin yansımaları olabilir. Bu figürlerin yaygın olarak kullanılması, insanların doğaya ve evrene olan bağlılığını, korunma ve bereket arayışını yansıtabilir.

İKİNCİ BÖLÜM

Türk Kültüründe Nazardan Korunma Yöntemleri

Türk Kültüründe Nazardan Korunma Yöntemleri

Anadolu'nun her bölgesinde insanlar, kışkırdıkları herhangi bir canlıya veya cansız şeye nazar degeceğine inandıkları için, bu kötü güçten korunmak için çeşitli inanç yöntemleri geliştirmişlerdir. Araştırmalar, Batı'dan Doğu'ya nazarın olumsuz etkilerine karşı çeşitli tedbirler alma pratiklerinin kadim olduğunu göstermektedir (Koşay, 1956, s. 86). Nazardan korunmak için kullanılan yöntemler arasında dini uygulamalar, yöresel uygulamalar, hayvan kalıntıları, bitkiler, madenler, su, taş ve toprakla yapılan uygulamalar bulunmaktadır (Öztürk, 2005, s. 117).

Şekil 4

Hayvan Dişi Kolye, Merkez/Kars, 2022

(Özkurt, 2002)

İnsanlar, içinde buldukları zor durumlardan kaçınmak ve kendilerini korumak için, gizli güçlere inandıkları çeşitli varlık ve nesnelere koruyuculuğuna sığınmayı tercih ederler. Bu bağlamda, halk arasında nazardan korunmak ve nazarın neden olduğuna inanılan hastalıklardan kurtulmak için çeşitli korunma tedbirleri ve tedavi yöntemleri geliştirilmiştir (Acıpayamlı, 1962, s. 17).

Türk kültüründe, nazar etkisiyle ilgili olarak "nazar değmesi", "göz değmesi", "isabet", "göze gelme", "kem göze gelme", "göz ermesi" gibi ifadeler kullanılmaktadır. Nazardan etkilenme olgusu, bilhassa eşyalar, bitkiler, evler, arabalar, bağlar, bahçeler, büyükbaş

hayvanlar gibi canlı ve cansız, güzel ve kıskanılacak her türlü varlık için söz konusudur (Türktaş, 2016, s. 408).

Nazardan korunmak için alınan önlemler arasında, nazarlıklar en önemli yerdedir.

Nazarlık yapımında kullanılan maddelerin özünde gizli bir kuvvet taşıması önemlidir. Nazar inancı Türk toplumunda doğru olarak anlaşılamamıştır. Din ve batıl inancın birbirine karıştığı uygulamalarla karşılaşmak mümkündür. İslamiyet'te nazarın kabul edilmesi, ters etki yaparak toplumda nazarlıklara olan inancı güçlendirmiş ve insanlar dua ile birlikte İslamiyet'in reddettiği ve yasakladığı uygulamaları kullanmaya devam etmiştir.

Tabiattaki objelerin zenginlik, kuvvet gibi nitelikleri karşısında şaşkına dönen insanlar, felaketlerin ve mutluluğun bu objelerin içinde olduğunu sanarak bu objeleri kendi hizmetlerinde kullanmayı düşünmüşlerdir (Üçer, 1997, s. 165). Özbekistan'da bebekleri nazardan korumak için başlarına kurt kemiği, kurt dişi, acı ısırık (üzerlik), sarımsak ve iğne konulur, muska yaptırılır (Kalafat, 2000, s. 111).

Şekil 5

Köy Evinde Üzerlik, Çatak Köyü/Kars, 2022

(Özkurt, 2022)

At nalı, köylüler arasında atın mukaddes bir hayvan olduğuna inanılan "melaike" olarak adlandırılan bir hayvan olduğuna inanılır. Atın nalı da aynı şekilde "mukaddes" olarak kabul edilir. Nazara karşı korunma amacıyla, at nalı kapıların üstüne veya dışına eşiklere çakılır. At nalı aynı zamanda "uğur" sayılır (Küçükbezirci, 2009, s.145).

Şekil 6

Köy Evi Girişi, Çeperli Köyü Kağızman/Kars, 2023

(Özkurt, 2023)

Bireyler, kem gözün etkisinden korunmak veya onu engellemek amacıyla nazar boncuğu veya muska takmaktadırlar. Nazar değmesi inancı neredeyse bütün İslam ülkelerinde yaygın olmakla birlikte kuşaktan kuşağa geçen bir inançtır. Nazar inancına Asya Türklerinde ve Anadolu'dan gelmiş geçmiş tüm uluslarda rastlanır. Örneğin, Bulgaristan'daki Gagauz Türkleri, nazardan korunmak amacıyla muska takarlar. Bu muska genellikle dekor olarak kullanılan gümüş haçlarla birlikte kullanılır, ayrıca şapka ve gömleğe de dikilebilmektedir (Güngör, 1991, s. 48).

Nazar İnancının Uygulama ve Kullanış Farklılıkları

Nazar inancı, birçok kültürde varlık göstermesine rağmen, uygulamaları pratikte farklılık gösterir. Nazardan korunduğuna inanılan nesnelere arasında mavi tonlarında boncuk, kendiliğinden delik taş, sarımsak, hurma çekirdeği, kartal pençesi gibi objeler bulunur. Bu nesnelere, insanların kendilerini kötü enerjilerden koruduğuna inanılan ve yaygın olarak kullanılan araçlardır. Her bir objenin belirli bir sembolizmi ve koruyucu gücü olduğuna dair inançlar, kültürler arasında farklılık gösterir. Her kültürde farklı objelerin kullanılması, bu inancın çeşitliliğini ve yaygınlığını gösterir (Akalin, 1993, s. 247). Nazar inancının temelinde, insanların, hayvanların, evlerin, malların hatta cansız nesnelere bile zarar görebileceği düşüncesi yatar. Bu inanca göre, bakışlardan çıkan çarpıcı ve bazen öldürücü güç, nazar olarak adlandırılır ve bir kişinin veya bir nesnenin üzerine kötü enerji yollanmasıyla ortaya çıktığına

inanılır. Bu sebeple, insanlar çocuklarını, hayvanlarını ve mülklerini nazarın etkilerinden korumak için çeşitli koruyucu yöntemler kullanırlar (Örnek, 2000, s. 169).

Şekil 7

Renkli Mozaik Göz Çalışması, Çakmak Köyü Kars, 2022

(Özkurt, 2022)

Eski Türkler, kötü ruhlardan veya kötü gözlerden korunmak amacıyla "boncuk-moncuk" adını verdikleri değerli taşı kişi veya atın boynuna takmayı tercih etmişlerdir. Bu koruyucu boncuğun mavi olmasıyla ilgili inanış, Türk kültüründe mavi gözlü kişilere seyrek rastlanmasına ve mavi gözlerin olağanüstü güce sahip olduğuna dair inançlara dayanır. Bu nedenle, özellikle çocuklarını, renkli gözlü kişilerin etkilerinden korumak için önlem almışlardır. Bu inanış, mavi renkli nesnelere, özellikle mavi tonlu boncukların, nazara karşı koruyucu etkiye sahip olduğu düşüncesini pekiştirir (İnan, 1963, s. 3138).

Nazarı önlemek için mavi boncuk kullanımı, Türkler arasında eski dönemlerden bu yana oldukça yaygın bir uygulamadır. XI. yüzyılda Kaşgarlı Mahmut tarafından yazılan ve Türkçe'nin en eski sözlüğü olarak kabul edilen Divanü Lugâti't Türk'te yer alan "monçuk" kelimesi, Türklerin o dönemde mavi boncuk ve türevlerinin kullandığını göstermektedir. Bu, Türk kültüründe mavi boncuğun nazara karşı koruyucu bir rol oynadığına işaret eden erken bir kanıttır (Davulcu, 2012, ss. 96-97).

Nazardan korunmak için evde kaplumbağa kabuğu bulundurmak, tarlanın bereketini artırmak için davarların etrafında dolaşıp sonra kesmek ve eti dağıtmak gibi ritüeller, sıkça karşılaşılan uygulamalardandır. Nazarın olumsuz etkisinden endişe duyulan canlı veya cansız varlıklara nazar boncuğu asmak ise Anadolu'da en yaygın koruyucu uygulamalardan biridir. (Baykal, 2009, s. 25).

Nazar her zaman bir başkasından gelir. Korunaklı, kapalı yerlere doğru yönelen ve tekinsiz olandan çıkıp gelen bir etkidir. Ancak kem nazar, ben ve başkaları arasında cereyan eden sayısız görme, görülme, bakma, bakılma, bakışma yollarından sadece birisidir.

Başkasının bakışı, 'doğru' bir ilişkide bakılana zarar veren bir görüngü olmaktan çıkar. Hatta bu bakış, kendim olmak için zorunlu bir bağlantı da olabilir. Kötü gözlü kişilerin bakışlarının potansiyel olumsuzluklarını etkisiz kılmak için Mısırlılar, Fenikeliler, Yunanlılar ve Romalılar tarafından el biçiminde muskaların kullanıldığı bilinmektedir (Westermarck, 1961, s. 10).

Gündelik hayatta nazar boncukları, ağaç dallarına, hayvan kabuklarına, hayvan kafataslarına, maşallah yazılarına ve benzeri çeşitli objelere asılmasının nedeni, bu cisimlerin zararlı bakışlarını kendisine çekerek nazardan korumasıdır. Giysilerde üzerlik otu taşıma veya üzerlik tütsüleme gibi uygulamalar da insanı nazardan koruma yöntemlerindedir. Bu geleneksel uygulamalar, kötü enerjiden ve zararlı bakışlardan korunma amacıyla yaygın olarak kullanılmaktadır (Emeksiz, 1998, s. 233). Bu geleneksel uygulamalar, sadece fiziksel bir koruma sağlamakla kalmaz, aynı zamanda insanların zihinsel olarak da rahatlamasına yardımcı olabilir. Nazar, genellikle bilinmeyen ve kontrol edilemeyen bir güç olarak algılandığı için, bu tür koruyucu önlemler insanlara psikolojik bir güven hissi verir. Ayrıca, bu uygulamalar toplum içinde bir bağ oluşturabilir ve geleneksel kültürü canlı tutarak ortak bir kimlik duygusu oluşturabilir.

Şekil 8

El Biçiminde Nazarlık, Kaleiçi Antalya, Hediyelik Dükkanı, 2022

(Özkurt, 2022)

Anadolu'da, nal genelde evlerin dış duvarlarına asılmaktadır. Atların ayaklarından çıkarılan eski nallar, nazara karşı koruyucu amaçlarla tercih edilebilir. Bu nalların, atların taşıdığı gücü ve dayanıklılığı simgelediğine inanılır ve bu nedenle nazara karşı etkili olduğu düşünülür. Ayrıca, atların hızı ve özgürlüğüyle ilişkilendirilen nalların kullanılması, nazardan korunma ritüeline güç katmak için bir sembol olarak da değerlendirilebilir. Nazar değmemesi, uğur getirmesi, bereket sağlaması amacıyla atların ayağından çıkarılan nal, bazen kaşlarla birlikte bir göze benzetilir (Çelik, 1974, s. 183). Hayvan kafatası da kötü bakışların bu objeler üzerinde toplanarak etkisiz hale getirilmesi için görülen bir yere asılır. Genellikle tarımsal mahsulleri nazardan korumak için yetiştirilen hayvan kafatasları gözle görülebilir bir yere asılır. Bazı yörelerde evlerin dışına da asılır. İslam öncesi Türk topluluklarında nazarın sadece canlı varlıkları değil, cansız varlıkları da etkilediğine inanılmıştır. Buna göre çeşitli uygulamalar yapılmıştır. Bu uygulamalardan biri tarla, bahçelere at kafasının asılmasıdır. Kaşgarlı Mahmud'un eseri Divan-ı Lûgat-it Türk, Türk kültürü ve gelenekleri hakkında önemli bir kaynaktır. Bu eserde, Türklerin hayvan kafataslarını asma geleneği gibi çeşitli kültürel uygulamalara dair bilgiler bulunur. Ayrıca, Kurban edilen hayvanların kafataslarının asılması geleneğinin Göktürklerde de VIII. yüzyılda görüldüğü belirtilmektedir. Bu tür gelenekler, Türk toplumunun dini, kültürel ve sosyal yaşamını anlamak için önemli ipuçları sunar (İnan, 1963, s. 3138). Göktürkler döneminde, kurban edilen hayvanların kafatasları sırıklara asılır veya tarlalarda sırıklara geçirilmiş at kafaları dikilirdi. Bu gelenek, nazar ve kötü ruhlardan korunmak amacıyla at kafası kullanmayı içerirdi ve Türkistan, Kazak-Kırgızlar, Başkurtlar ve Çuvaşlar gibi Türkî topluluklarda da yaygındı. Günümüzde ise çeşitli Türkî topluluklarda hala hayvan kafatasları, mavi boncuklar ve yumurta kabukları gibi objeler, nazardan korunmak için kullanılmaya devam etmektedir. Bu gelenekler, Türk kültüründe nazara karşı koruyucu önlemlerin uzun süredir var olduğunu ve hala önemli bir yer tuttuğunu göstermektedir (Tuna, 2014, s. 311).

Şekil 9

Ahır Girişinde Nal ve Hayvan Kafatası, Tekneli Köyü /Kars,2022

(Özkurt, 2022)

Bu uygulamalar günümüzde hala devam etmektedir. Genelde çeşitli hayvanların boynuzlarından yapılan bu tür nazarlıklar, evlerin dışarıdan görünen yerlerine asılırlar. Bu bağlamda geyik, güç ve dayanıklılığın sembolü olarak kabul edilir. İskitler gibi Ön Türkler olarak kabul edilen topluluklarda da süsleme unsuru olarak kullanılan geyik motifleri, dokuma aynı zamanda mağara duvar resimlerinde görülmektedir.

Pazırık kurganlarında keşfedilen at iskeletlerinin kafalarında deriden yapılmış geyik maskeleri bulunması, Türk kültüründe geyiğin kutsal bir simge olarak görüldüğünü ve tılsım, muska gibi koruyucu amaçlar için kullanıldığını göstermektedir. Bu keşif, geyiğin Türk toplumları için özel bir anlam taşıdığını ve koruyucu güçler atfedildiğini ortaya koymaktadır. Tıpkı at kafası gibi, geyik maskeleri de nazara ve kötü ruhlara karşı korunma amacıyla kullanıldığı, bu da Türk kültüründe doğa ve hayvanlarla olan derin bağın bir yansıması olarak düşünülebilir. İskelet halindeki hayvan kafatası ile insan şeklindeki korkuluk, nazarı etkisiz hale getirmek için dikkati üzerlerine çeker. Ayrıca dikenli çalının kullanılması da, el şeklindeki nazarlıklarda olduğu gibi, tehlikeli bakışlara karşı koymak amacıyla düşünülmüştür.

Orta Asya'nın birçok bölgesinde geyik, mitolojik anlamıyla kutsal kabul edilir. Örneğin, Buryatya'da, çocuk sahibi olamayan kadınlar geyik yontularının boynuzlarına adak kuşağı bağlarlar. Bu inanca göre, bağlanan kuşaklar bebeğin eşine yapışmış, tedavi edilmiş yumurta organlarını simgeler. Bu gelenek, doğurganlık ve bereketle ilişkilendirilen geyik mitolojisinin bir yansımasıdır ve kadınların doğurganlıkla ilgili arzularını ifade etmek için kullanılır. Ayrıca, bu tür ritüeller, toplumun doğa ve hayvanlarla olan derin bağını ve doğal dünya ile insan

arasındaki ilişkinin önemini vurgular. Anadolu'da nazarı önlemek ve korunmak adına gerçekleştirilen uygulamalardan biri de el ve göz resmi çizmektir. İslam dünyasında nazardan korunma pratiği olarak kullanılan el resminin kökeni eski Mısır dönemine kadar uzanmaktadır. Konya'da, Çatalhöyük Neolitik yerleşiminden çıkarılan duvar resimlerinde görülen ortasına göz işlenmiş el motifleri, bu inancın kökeninin çok eskilere dayandığını belgelemektedir (Türe, 2004, s. 47).

Şekil 10

El Biçiminde Nazarlıklar, Hediyelik Dükkan, Merkez Kars, 2022

(Özkurt, 2022)

Geleneksel inançların ve ritüellerin farklı kültürler arasında zamanla yayılması ve benimsenmesi oldukça yaygındır. Bu süreç, kültürler arasındaki etkileşimin ve değişimin bir sonucudur. Bu, kültürel bir alışverişi ve zenginliği yansıtırken, aynı zamanda insanların ortak değerler ve inançlar etrafında birleşmesine de katkıda bulunabilir. Bugün, bu tür uygulamaların Anadolu'da, Orta Asya Türk Cumhuriyetlerinde ve İran'da yaygın olarak kullanıldığını görürüz.

Türkiye'de nazardan korunmak için genelde muska, üzerlik ve kurşun dökme gibi ritüellere başvurulurken; Batı Trakya'da nazardan korunmak için kor alınması geleneği görülür. Bazı yerlerde ise ateşin nazara karşı bir güç olarak kullanıldığı ve ateşin üzerlik tütsüsü gibi kullanıldığı gözlemlenmiştir (Dede, 1982, s. 102). Ateş kültürünün nazara karşı kullanıldığı bu uygulamada, ateşin koruyucu bir güç olarak kabul edildiği anlaşılmaktadır.

Nazardan Korunma ve İslamiyet

Gözle nazar, bir bireyin diğer bir varlığa kasıtlı veya kasıtsız olarak olumsuz bir niyetle bakmasıyla ortaya çıkar. Bu tür bir bakış, genellikle hedef üzerinde olumsuz etkiler bırakabilir ve bireyin ruhsal veya fiziksel durumunda değişikliklere neden olabilir. Öte yandan, sözle nazar, bir kişinin olumlu duygularını veya hayranlığını ifade etmesiyle meydana gelir. Ancak, bu tür ifadeler de zaman zaman olumsuz sonuçlar doğurabilir ve hedefin enerjik dengesini etkileyebilir (Çıblak, 2004, ss. 103-125). Dolayısıyla, bireylerin söylemleri ve bakış açıları

konusunda dikkatli olmaları, olumlu bir etki yaratmaya odaklanmaları ve toplumsal ilişkilerde bilinçli davranmaları önemlidir.

İslam'ın kabulüyle birlikte büyü ve büyücülük günah olarak kabul edilmiştir. Kur'an ve hadislerde büyü ve büyücülük açık ve kesin bir şekilde yasaklanmıştır (Köse, 2008, s. 20). İslami inanç içinde Hz. Muhammed'in nazarlık veya benzeri şeyleri takmak veya batıl pratikler uygulamanın şirk koşmak olduğu bilinir. Bu nedenle bunları takmış kişiden nazarlık koparmanın köle azat etmek kadar sevap olduğu bilgisi hadis kitaplarında yer alır. Ancak Peygamber Efendimizin yatağa girmeden önce muavvizât (İhlâs, Felak, Nas) okuduğu, çeşitli dualar yaptığı bilinmektedir (Erbuğa, 1983, s. 635).

Şekil 11

Ahur Girişi, Koç Boynuzu, Susuz Uzunzayım Köyü/Kars, 2023

(Özkurt, 2023)

Hiz. Muhammed'in "Nazardan Allah'a sığınınız, çünkü göz (değmesi) gerçektir" hadisi, Türk toplumunda İslamiyet öncesi var olan nazar olgusunun etkisini sürdürmesinde önemli bir rol oynamıştır (Çıblak, 2004, s. 103-125). Kur'an-ı Kerim ve çeşitli hadislerde, nazara karşı dua etmenin ve Allah'a sığınmanın en etkili çözüm olduğu vurgulanmasına rağmen, İslam inancını yaşayan toplumlarda, kötülöklere karşı duaların yanı sıra sihir ve büyü'nün de etkili olduğu bilinmektedir. Kur'an-ı Kerim'de Felâk (113.Sûre) ve Nâs (114. Sûre) surelerinde, büyücülerin, cinlerin ve haset edenlerin kötülüğünden bahsedilmektedir.

Nazar inancı, İslam öncesi dönemlerde olduğu gibi, Musevilik ve Hıristiyanlıkta da görölmektedir. Bu inançlar, gözle veya sözle nazarın insanlara zarar verebileceğini ve korunma önlemlerinin alınması gerektiğini öne sürmektedir. İslam'ın kabulüyle birlikte, bu inançlar İslam kültürü ve gelenekleriyle harmanlanmış ve çeşitli korunma yöntemleri geliştirilmiştir. Bu

bağlamda, Hz. Muhammed'in hadisleri ve Kur'an-ı Kerim'deki ayetler, Müslüman toplumlarda nazara karşı korunma pratiklerinin şekillenmesinde önemli bir rol oynamıştır.

İslam inancına göre, nazardan korunmanın en etkili yolu, ayetler ve duaların okunmasıdır. Bu, kişinin Allah'a sığınarak ve O'nun koruyucu gücüne güvenerek nazardan korunmasını sağlar. Diğer taraftan, geleneksel uygulamalar arasında yer alan kurşun dökme, ateşe tuz atma, köz söndürme, tütsüleme ve türbe ziyareti gibi ritüeller, nazardan kaynaklanabilecek olumsuz etkileri bertaraf etmek amacıyla daha çok kullanılır. Bu uygulamalar, toplumların kültürel ve folklorik mirasının bir parçasıdır ve nazardan korunma amacıyla yaygın olarak kullanılan yöntemler arasındadır (Irmak, 2017, s. 77). Öyle ki Musevilikteki en eski hurafelerden biri nazardır. İbranicede bu inanç “ayin hara” (şerrin gözü) şeklinde geçer. Nazardan korunmak için çeşitli yöntemler bulunmaktadır. Bu yöntemlerden biri, özellikle Doğu Avrupa Musevileri arasında yaygın olan, üzerinde dualar yazılı el şeklinde metal muskalardır (İslam, 1998, s. 381).

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

İnanca Göre Nazarla İlgili Anlatılar

Nazarda Muska Kullanımı

İnsanoğlunun yaşamının çeşitli evrelerinde, doğumdan ölüme kadar, nazara hedef olma olasılığı vardır. Nazara uğrama fenomeni, sadece insanlarla sınırlı kalmayıp mal, mülk, hayvanlar, özel eşyalar ve evler gibi çeşitli varlıkları da kapsar. Toplumsal inançlar içinde çocuk, gelin, hamile kadınların, büyükbaş hayvanların, meyve veren ağaçların ve yeni alınan eşyaların daha fazla nazara maruz kaldığına yönelik genel bir kanaat bulunmaktadır. Bu inançlar çerçevesindeki uygulamalar genellikle nazardan korunmayı ve olası zararlı etkileri bertaraf etmeyi amaçlar. Geleneksel Türk kültüründe, nazardan korunma amacıyla çeşitli nesnelere ve ritüellere başvurulur. Bunlar arasında nazar muskası, nazarlık, nazar boncuğu, at nalı, sarımsak ve delikli taş gibi objeler yer alırken, çocukların yüzüne is sürmek, ağaçlara dekor nesnesi olarak asmak ve kurban kesmek gibi uygulamalar da sıklıkla görülür. Bu ifade, nazara karşı korunma pratiklerinin toplumsal bir kültürel mirasın parçası olduğunu ve farklı toplumlarda benzer uygulamalara rastlandığını belirtmektedir. Nazara karşı korunmak için yapılan uygulamalardan biri de nazarlık ve muska taşıma geleneğidir. Nazarlık olarak kullanılan nesnelere oldukça çeşitlidir ve bunlar omuza veya farklı yerlere takılabilir. Bu nesnelere arasında mavi boncuk, yedi delikli boncuk, hurma çekirdeği, kurt boncuğu ve kurt gözü, kartal pençesi, sarı kehribar, yılan kemiği veya kabuğu, kurt kemiği, balık kuyruğu, küçük mavi boncuktan yapılan kertenkele, boynuz, eski süpürge parçası, sarımsak, salyangoz, kertenkele kuyruğu, kaplumbağa kabuğu, üzerlik, darı taneleri, karanfil, çörek otu, köpek tüyü, yarası iskeleti, kara boncuk ve kurban gözü gibi çeşitli objeler bulunmaktadır (Erbek, 2002). Bu objeler, nazardan korunma inancının bir parçası olarak Türk kültüründe derin bir yer tutmaktadır. Her bir nesnenin kendine özgü bir koruyucu gücü olduğuna inanılır ve bu yüzden bu nesnelere günlük hayatta sıkça başvurulur.

Bu geleneğe, insanlar çeşitli nesnelere takarak gözle nazarın olası etkilerinden korunmayı amaçlarlar. Bu nesnelere kullanılması, kişinin nazarına maruz kalma riskini azaltacağına inanılmaktadır. Bu uygulama, halk inancında geniş bir yelpazede yer alan doğal ve sembolik unsurların kullanımını içerir. Nazardan korunma amacıyla bu çeşitli nesnelere tercih edilmesi, insanların kendilerini olası kötü enerjilere karşı koruma arzusunu yansıtır. Söz konusu geleneğe, toplumun ortak bir inancı olarak geçmişten günümüze uzanan ve çeşitli

kültürel arka planlardan etkilenen bir uygulamadır. Bu bağlamda, nesnelerin seçimi ve kullanımı, belirli bir toplumun kültürel mirasının bir parçası olarak değerlendirilebilir.

Şekil 12

Baykuş Nazarlık, Merkez/Kars,2022

(Özkurt, 2022)

Anadolu'da nazardan ve kötü gözlerden korunmak amacıyla kullanılan muskalar genellikle üçgen şeklinde tasarlanmaktadır. Bu üçgen formunun, kadın üreme organıyla bağlantılı olması, muskaların aşk, kıskançlık, evlilik, cinsellik, güzellik, doğum, kısırlık ve sağlık gibi konularda etkili olduğuna inanılmasını desteklemektedir. Bu inanç, muskaların sadece fiziksel koruma sağlamakla kalmayıp, aynı zamanda ruhsal ve sosyal konularda da etkili olduğuna yönelik bir algıyı yansıtmaktadır. Böylece, üçgen muskaların tasarımı ve ilişkilendirilmesi, Anadolu'nun kültürel ve folklorik mirasının bir parçası olarak değerlendirilebilir.

Nazarlık ve muska motifleri, dokumalarda korunma, dileklerin gerçekleşmesi, mal ve mülkün korunması, kötü gözleri önleme amacıyla kullanılır. Anadolu insanı, psikolojik açıdan bu motiflerin gücüne ve koruyuculuğuna inanmıştır (Baykal, 2009).

Göz, hislerimizle ilgili en önemli organımızdır. Zevklerimiz, ihtiraslarımız, dostluklarımız, cimriliğimiz, güzel ve çirkin karşısındaki davranışlarımız göz ve çevresindeki mimiklerimizle ifade edilir (Akpınarlı, 1996, s. 162).

Ortadoğu'dan Hindistan'a, Anadolu'dan Avrupa'ya kadar uzanan geniş coğrafyada, en az 6000 yıllık bir geçmişe sahip olan nazar inancı, insanoğlunun düşünce dünyasında derin izler bırakmıştır. Bu inanç, insanların nazardan korunmak için çeşitli yöntemler geliştirmesine yol açmıştır. Kültürümüzde, kem gözlü insanların zararlı bakışlarından korunmak amacıyla at nalı,

hayvan kafası, sarımsak, delikli taş, nazar muskası ve nazarlık gibi nesnelere büyük ilgi görmüştür. Günümüzde ise bu nesnelere arasında en çok tercih edileni nazar boncuklarıdır.

Nazar boncuklarının tarihi en az 3000 yıl öncesine dayanır. Nazar boncukları, nazardan korunma amacıyla kullanıldığında nazarlık olarak bilinirken, sadece takı veya süs eşyası olarak kullanıldığında estetik bir aksesuar olarak karşımıza çıkar.

Bu boncuklar, evlerde, arabalarda, işyerlerinde ve kişisel eşyalarda kullanılır. Ayrıca, anahtarlıklar, cüzdanlar, kemerler, çantalar ve kıyafetler gibi süs ve dekoratif amaçlarla da işlenir.

Nazar boncuğu yapım geleneğinin korunması ve yaşatılması, kültürel mirasımızın önemli bir unsuru olarak kabul edilmelidir. Özellikle kültür turizmi bağlamında, bu geleneğin tanıtımı ve bu sanatın genç kuşaklara aktarılması büyük önem taşımaktadır. Nazar boncuğu yapımı, kültürel bir mirasın devamını sağlamanın yanı sıra, el sanatlarına ve geleneksel zanaatlara verilen değeri de yansıtmaktadır. Bu bağlamda, nazar boncuğu yapım geleneğine sahip çıkılması, kültürel çeşitliliğin ve kimliğin korunmasına katkı sağlayacak önemli bir adımdır. Ayrıca, genç kuşaklara bu sanatın öğretilmesi, gelecek nesillere aktarılmasını ve yaşatılmasını sağlayarak kültürel sürekliliği destekleyecektir. Yeni ustaların yetişmesi için sadece tekniği değil, tutkuyu da aktarmak önemlidir.

Özellikle, UNESCO'nun "Somut Olmayan Kültürel Miras" listesine "nazar boncuğu" ve "nazar boncuğu yapımı geleneği"nin eklenmesi için gerekli çalışmaların yapılması ve sonuç alınması gerekmektedir.

Şekil 13

Boyuna Takılan Muska, Hediyelik Dükkan, Merkez Kars, 2022

(Özkurt, 2022)

Anadolu'daki önemli inançlardan birisi kuşkusuz nazar inancıdır. Nazar değmesini engellemek için birçok tedbir alınmaktadır. Bu tedbirler arasında yer alan muska yazdırma geleneği, geleneksel dokumalarda çeşitli renk, ebat ve şekillerde muska yapılışı olarak karşımıza çıkar. Geleneksel olarak üretilen dokumaların en belirgin özelliği, kendine has karakteristik özellikleri bünyesinde barındırması ve el emeği yoğun olarak üretilmesidir.

Farklı bölgelerde çeşitli şekillerde karşımıza çıkan geleneksel dokumalar, bir kültürün yaşam biçimini, inançlarını ve duygularını en iyi şekilde yansıtan örnekler arasında yer almaktadır. Bu dokumalar, sadece estetik bir değere sahip olmakla kalmayıp, aynı zamanda üretildiği toplumun tarihini, coğrafyasını ve kültürel kimliğini de yansıtmaktadır. Geleneksel dokumaların desenleri, motifleri ve renkleri genellikle o toplumun doğal çevresi, mitolojisi, inançları ve günlük yaşamıyla bağlantılıdır.

Nazarı koruduğuna inanılan mavi boncuklarla bezenmiş takılar, farklı kültürel bağlamlarda ve kullanım alanlarına göre çeşitlilik gösterir. Bu takılar, nazarlıklar olarak adlandırılan ve nazarın olumsuz etkilerini bertaraf ettiğine inanılan objelerin bir parçası olarak yaygın bir gelenek oluşturur. Nazarlıkların kullanımı, Anadolu'da özellikle yaygın olan bir uygulamadır ve farklı yerlerde farklı amaçlarla kullanılır.

Nazarlıklar, genellikle yakaya veya omuza takılabilir, boyuna asılabilir, beşiğe takılabilir veya ev ve dükkân gibi yerlere asılabilir. Bu kullanım şekilleri, nazarın kişilere, evlere veya iş yerlerine yönelik olası etkilerinden korunma amacını yansıtır. Özellikle Anadolu'da bu gelenek, geçmişten günümüze kadar süregelen ve kültürel bir miras olarak devam etmiştir. Nazarlıkların kullanımı, insanların geleneksel inanç ve ritüellerine olan bağlılıklarını ve kültürel kimliklerini yansıtan önemli bir uygulamadır (Akpınarlı, 1994, s. 159). Bu geleneğin yanı sıra, nazar boncuklarıyla işlenmiş takılar ve ev eşyaları da nazardan korunma amacıyla sıkça kullanılmaktadır. Ayrıca, evlerin kapılarına, araçların aynalarına ve bebeklerin beşiklerine de nazarlıklar asılarak koruma sağlanmaktadır. Bu uygulamalar, Anadolu kültürünün önemli bir parçasını oluştururken aynı zamanda inançların ve geleneklerin yaşatılmasına da katkı sağlamaktadır.

Medeniyetlerde Nazar'ın Kullanım Alanları

Selçuklu ve Osmanlı Devletleri dönemlerinde, büyü yapma, muska yazma ve müneccimlik gibi uygulamaların varlığı bilinmektedir. Bu dönemlerde muska uygulamalarının temelini oluşturan unsurlardan biri de "tumar" adı verilen koruyucu nesnelere. Özellikle kâğıdın kıt olduğu, ticari malların sınırlı olduğu zamanlarda, ticaret için uzun seferlere veya

savaşa giden insanlar, memleketlerinden aldıkları toprağı hayvan derisi veya benzeri malzemelerden yapılmış üç köşeli bir keseye, yani tımara koyarak yanlarında taşımışlardır.

Tımar, taşıyan kişinin memleketine ve sevdiklerine koruma ve şans getireceğine inanılan bir amulet olarak değerlendirilirdi. Bu uygulama, o dönemdeki insanların günlük yaşamında karşılaştıkları riskler ve belirsizliklerle başa çıkma çabalarını yansıtırken, aynı zamanda kültürel ve dini inançların bir yansıması olarak da görülebilir. Tımar gibi koruyucu nesnelere, insanların manevi güçlerden ve koruyucu unsurlardan medet ummalarını sağlamış ve toplumsal dayanışmayı desteklemiş olabilir. Bu nedenle, tımar ve benzeri amuletler, geçmişteki inanç ve uygulamaların önemli bir parçası olarak değerlendirilir (Şen, 2019, s. 544).

Türklerde muska ve büyü gibi unsurlar daha çok Şamanizm ile bağlantılıdır. (Allak, s. 37) Her şeyin bir ruhu olduğunu savunan animizm düşüncesi Şamanizm’de yer almıştır ve bu yönde faaliyetler göstermiştir. Bu düşünce çerçevesinde, Türk topluluklarının geniş bir coğrafyaya yayılması ve çeşitli kültür ve dinlerle etkileşim içinde olmaları, koruyucu nesnelere çeşitlenmesine neden olmuştur.

Türk halk inanışlarını incelediğimizde özellikle küçük çocukların nazar değmemesi için annelerin ailenin koruyucusu olarak tasavvur ettikleri 'Umay' tasvirini koruyucu nesnelere üzerinde sıkça kullandıkları görülmüştür (Şen, 2018, s. 544).

Şekil 14

İş Yerinde Renkli Nazarlık, Merkez/Kars,2022

(Özkurt, 2022)

Muskalar genellikle büyüü bozma, kişiler arasında bozulan ilişkilerin düzeltilmesi, karı-kocayı birbirine ısındırma veya soğutma, kısmetin açılması gibi amaçlarla

kullanılmaktadır. Ayrıca sebebi belirsiz korku, baş ve karın ağrıları, sara gibi hastalıkların tedavisinde, kıymetli eşyaların çalınmaktan korunmasında, zararlı hayvanlardan ve zorbalardan korunmada, ziraat ve ticaretin canlandırılmasında da muska kullanılmaktadır (Çelebi, 2006, s. 267).

Nazardan korunmak için yapılan uygulamalarda ateşin kullanımı, ateşin temizleyici ve arındırıcı gücü olduğuna dayanan inanışa dayanır. Şaman inancına göre ateş, kötü ruhları ortadan kaldırır ve arındırır. Bu inanç doğrultusunda, VI. yüzyılda Batı Göktürk Kağanlığına gelen Bizanslı elçiler, kötü ruhların kağana ulaşmasını engellemek amacıyla ateşten geçirilmiştir (İnan, 1968, s. 68).

Türklerin nazara inandıkları ve nazardan korunmak için mavi renkli, değerli ve tılsımlı taşlardan yapılan 'boncuk-moncuk' adı verilen nesnelere kullandıkları bilinmektedir. Bu koruyucu boncukların mavi renkte olması, Türkler arasında mavi gözlü kişilerin az oluşu ve mavi gözlü kişilerin olağanüstü güçlere sahip olduğuna inanılmasıyla açıklanmaktadır (İnan, 1963, s. 3138).

Muska kültürünün Yahudilikte de yaygın olduğu bilinmektedir. Genel olarak Eski Ahid'de putperestlerin kabul ettiği her muska yasaklanmıştır. Ancak Tanrı emriyle oluşturulan ve daha sonra koruyucu özellikler atfedilen sembolik objelerin kullanıldığı görülmektedir. Tefillin, mezusa ve püsküller bu objelere örnek teşkil eder (İnan, 1968, s. 43).

Arkeolojik kazılarda, tarihte önemli bir yere sahip olan Antik Mısır ve Babil gibi uygarlıklarda nazar inancının izlerine rastlanmıştır. Bu uygarlıklarda, nazarın kötü etkilerinden korunmak için çeşitli semboller ve tılsımlar kullanılmıştır. Antik Mısır'da, özellikle "Horus'un Gözü" gibi semboller nazardan korunmak amacıyla yaygın olarak kullanılırken, Babil'de de benzer şekilde koruyucu objeler ve amuletler önemli bir rol oynamıştır. Bu buluntular, nazar inancının ne kadar köklü ve evrensel olduğunu göstermekte, farklı kültürlerde benzer koruyucu uygulamaların benimsendiğini ortaya koymaktadır. Bu inanç zaman içinde farklı kültürlerle yayılmış ve günümüze kadar gelmiştir (Yılmaz, 2008, ss. 419-420).

Tarih öncesi devirlerden beri nazardan, şanssızlıktan, kazalardan ve felaketlerden korunmak için kullanılan fetişler, muskalar ve tılsımların ilk örnekleri olarak kabul edilir. İlkel toplumlar, inanç sistemlerine göre bazı nesnelere uğurlu veya uğursuz olduğuna inanırlardı. Bu nesnelere genellikle taş parçaları, bitkiler, mavi boncuklar, garip görünen böcekler, kurt dişleri, ayı veya kartal tırnakları gibi olabilir. Bu muska-tılsımların hastalıklardan, nazardan, belalardan ve göze görünmez tehlikelerden koruduğuna inanılırdı. Zamanla, bu inanç dini formüller veya gizemli işaretlerle yazılan kağıt parçalarıyla evirildi. (İnan, 1968, s. 43).

Şekil 15

At Nalı ve Boncuk, Selim/Kars, 2022

(Özkurt, 2002)

Roma Dönemi'nde nazar inancının yaygın olduğuna ve kişilerin olumsuz enerjisini karşısındakine kem gözlerle yönelttiğine inanıldığı düşünülmektedir. Bu inancın somut bir örneği, Antakya Müzesi'nde sergilenen ve "Kem Göz" adıyla ünlene n mozaik panodur. M.S. 2. yüzyıla tarihlenen bu mozaik döşemede büyük bir göz motifine yer verilmiştir. Mozaikte, kem göze saldıran bir kuş, köpek, yılan, akrep, kırkayak, panter gibi hayvanlar ile kem göze saplanmış kılıç, yaba gibi aletler tasvir edilmiştir. Bu figürler, kem gözün kötü etkilerini yok etmeye çalışmaktadır (Erdem, 2010, s. 17).

Nazarlıkların Görüldükleri Yerler

Günümüzde bazı bölgelerde mezar taşlarına kırmızı kumaş bağlanması, geride kalanların ölen kişinin ruhunun huzurlu bir şekilde yaşaması için yapılan dileklerini simgeler. İslam toplumlarında ise bayramlarda veya adak kurbanı kesildiğinde, kişilerin veya çocukların alınına nazara, kazaya ve belaya karşı korunma amacıyla kan sürülür.

Anadolu'nun belirli yörelerinde kırmızı rengin cinlerin ve kötü ruhların gözünü aldığına ve hastalıklardan koruduğuna inanıldığı için, çocukların boyunlarına kırmızı renkli taşlar asılır veya kıyafetlerine dikilir (Ökse, 2005, ss. 18-19).

Şekil 16

Keçeden Eli Belinde Motifi üzerine İşleme Nazarlık, Arpaçay/Kars,2022

(Özkurt, 2022)

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

Nazar'da Sembol Kullanımının Yönleri

Nazarda Sembol Özellikleri

Bir kavramın, nesnenin, ifadenin, anlatımın, biçimin veya duruşun sembol olabilmesi için içerdiği anlamların belirli bir toplum veya kültür tarafından tanınması ve paylaşılması gerekir. Sembolizm, insanların düşüncelerini, duygularını ve deneyimlerini ifade etmek için kullandıkları görsel veya sözlü işaretlerin anlamlarının toplum içinde kabul görmesiyle ortaya çıkar. Semboller, genellikle karmaşık ve çok katmanlıdır ve birçok farklı anlamı içerebilir.

Bir şeyin sembolik anlam taşınması, o şeyin ötesinde bir anlama sahip olduğu anlamına gelir. Bu anlam, kültürel, tarihsel, dini veya kişisel bağlamlarda şekillenir. Örneğin, bir bayrak sadece renkler ve desenlerden oluşan bir kumaş parçası değildir; aynı zamanda bir ulusun veya topluluğun kimliğini, birlik ve bağlılığını simgeler. Benzer şekilde, bir dilin sembolik anlamı, o dilin konuşulduğu toplumun tarihini, değerlerini ve kimliğini yansıtabilir.

Sembolizm, iletişimde derinlik ve karmaşıklık katarken, insanların duygusal ve düşünsel bağlantılar kurmasına ve anlam yaratmasına olanak tanır. Bu nedenle, semboller, kültürel ifade ve anlam oluşturmada önemli bir araç olarak kabul edilirler.

Semboller, anlamla ilişkilidir ve bu nedenle soyut bir nitelik taşır. Başka bir ifadeyle, kanıtlanamayan, açıklanamayan ve duyularla algılanamayan soyut kavramları kapsarlar (Alp, 2009, s. 3). Nazar inanışının nerede ve ne zaman ortaya çıktığı kesin olarak bilinmemekle birlikte, çok eski zamanlardan beri insanlar arasında var olduğu bilinmektedir (Marchese, 2002, s. 35).

Dünyanın farklı bölgelerinde bulunan Türk toplumlarında nazar inanışının yaygın olduğu bilinmektedir (Yılmaz, 2008, ss. 417-430). Kaynaklar, Bizans döneminde kem gözlerden çok korkulduğunu ve nazardan korunmak için muskaların ve nazar boncuklarının takıldığını belirtmektedir (Rice, 1998, s. 73). Semboller, zengin anlamları ve geçmiş kültürlerden gelen izler nedeniyle insan hayatında kelimelerden daha etkileyici ve işlevsel bir rol oynarlar. İnsan hayatında önemli bir yere sahip olan semboller arasında nazar ve büyü sembolleri de bulunmaktadır (Çatalbaş, 2011, s. 49). Yanışlar, simgeler ve semboller bir uygarlığın dili ve yazıları kadar anlamlıdır. İnsanların süslemeye ve süslenmeye olan tutkusu, geleneksel Anadolu halı ve kilimlerinde çeşitli ebatlar, renkler, simgeler ve sembollerle ifade

edilmiştir. Çeşitli duygu ve düşünceleri ifade etmede kullanılan yanırlara yüklenen anlamların zenginliği ve çeşitliliği, geleneksel dokumaların tarih boyunca ilerlemesini sağlamıştır.

Mavi Boncuk Nazarlıkların Kullanım Nedenleri

Özellikle doğum, sünnet, evlilik gibi insan hayatının önemli geçiş dönemlerinde, nazar boncuklarının kullanılmasının arkasında, işlerin olumlu bir şekilde ilerlemesi ve kötü enerjilerden korunma arzusu yatar. Nazar boncuklarının bu tür önemli yaşamsal anlarda tercih edilmesinin temel nedeni, geleneksel inançlara dayanan bir koruyucu önlem olarak algılanmasıdır. Bu inanişaya göre, nazardan korunmak ve olumsuz etkileri bertaraf etmek için nazar boncukları kullanılır.

Nazar boncukları, genellikle bebeklerin, çocukların, gelinlerin, yeni evlenen çiftlerin ve diğer kişilerin bu tür dönemlerde takıldığı gözlemlenir. Bu boncukların kullanılması, toplumsal inançlar ve kültürel ritüellerin bir yansıması olarak kabul edilir. İnsanlar, bu dönemlerde yaşadıkları önemli değişiklikler ve hayatın belirsizlikleri karşısında kendilerini ve sevdiklerini korumak için geleneksel önlemlere başvurmayı tercih ederler. Dolayısıyla, nazar boncuklarının tercih edilmesi, toplumların tarih boyunca köklü gelenek ve inançlarını sürdürme eğilimlerinden birini yansıtır.

Halk arasında kıskançlık dolu veya kötü niyetli bakışların etkisini ortadan kaldırmak için yaygın olarak "nazar boncuğu" kullanılır. Mavi renkli olan ve üzerinde göz resimleri veya çeşitli göz şekilleri bulunan bu boncuklar, çocukların kundağına, omzuna, yastığına iliştirilir; yetişkinlerin ise isteğe bağlı olarak boyunlarına, bileklerine hatta parmaklarına veya kıyafetlerinin görünecek bir yerine takılabilir.

Nazar boncukları, özel günlerin yanı sıra günlük yaşamda da yaygın olarak kullanılan folklorik objelerdir. Bu objeler, ambarlarda, yeni alınan eşyalarda, yeni gelin çeyizlerinde, yeni doğan çocukların üzerinde, yeni yapılan evlerin giriş kapıları ve çatıları gibi birçok farklı alanda görülebilir. Türkiye'de hemen her evde nazar boncuğu veya nazar boncuğu resmi bulunan masa örtüleri, biblolar, kumaşlar, süs eşyaları ve takılar gibi çeşitli nesnelere bulunmaktadır.

Bu nesnelere günlük yaşamın her alanında yaygın olarak bulunması, nazar boncuklarının toplum içindeki derin köklerine ve yaygın kabul görmüş önemine işaret eder. Nazar boncuklarının bu geniş kullanımı, insanların koruyucu önlemler almaya ve olası kötü enerjilerden korunmaya olan inancını yansıtır. Aynı zamanda, nazar boncuklarının sadece sembolik bir anlamı değil, aynı zamanda estetik ve dekoratif bir işlevi de vardır. Bu objeler, evlerin ve kişisel eşyaların süslenmesinde ve güzelleştirilmesinde kullanılarak, günlük yaşamın bir parçası haline gelmiştir.

Nazar boncuğu formundan esinlenerek farklı teknikler ve malzemelerle yapılan dekoratif objelere, günlük hayatın pek çok alanında rastlanmaktadır. Estetik görünümleri ve kültürel anlamlarıyla dikkat çeken bu boncuklar, hem koruyucu bir tılsım hem de moda uygun bir aksesuar olarak rağbet görmektedir. Ülkemizde, yeni doğan bebeklere "maşallah" takılan nazar boncukları, dükkânların açılışlarında kapılara asılan mavi nazarlıklar, evlenen çiftlerin düğünlerinde dağıtılan nazar boncuğu ile süslenmiş hediyeler gibi uygulamalar, bu eski geleneğin günümüzdeki yansımalarıdır. Nazar boncukları, toplumda kötü enerjilerden korunma ve pozitif şans çekme arzusunu ifade ederken, aynı zamanda geleneğin ve kültürün bir parçası olarak da kabul edilirler. Günümüzde bu nesnelere, geleneksel motiflerin modern tasarımlarla birleştiği estetik ve işlevsel ürünlere dönüşerek, hem geleneksel hem de çağdaş yaşamın bir parçası haline gelmiştir. Bolluk ve bereket getirmesi amacıyla, mavi nazar boncuğu ile ilgili çeşitli takılar ve dekoratif eşyalar geniş bir yelpazede sunulmaktadır. Bu ürünler arasında otantik ve modern duvar nazarlıkları, ev veya ofisler için büyük boyutta nazar boncuğu duvar süsleri, el yapımı cam nazar boncukları, klasik makrome nazar boncuklu hediyelik eşyalar, füzyon cam duvar süsleri ve magnetler bulunmaktadır. Bu çeşitlilik, turistik hediyelik eşya satışı yapan işyerlerinde ve internet sitelerinde alıcıların beğenisine sunulmaktadır. Her biri estetik ve kültürel bir değere sahip olan bu ürünler, hem geleneksel hem de modern dekorasyon anlayışına hitap etmektedir. Nazar boncuğunun sembolik gücü ve estetik çekiciliği, bu ürünlerin popülerliğini artırmakta ve geniş bir kullanıcı kitlesine ulaşmasını sağlamaktadır. Nazarlıklar, genellikle omuza veya yakın bir bölgeye takılan ve nazardan korunma amacı taşıyan objelerdir. Bu objeler, çeşitli kültürel inançlara dayanan ve sembolik öneme sahip olan bir dizi malzeme veya nesne içerebilir. Nazarlıkların içeriği, genellikle kişinin inançlarına ve geleneklerine bağlı olarak değişiklik gösterebilir.

Örneğin, omuza takılan nazarlıklarda mavi boncuk, yedi delikli boncuk, hurma çekirdeği, kurt boncuğu ve kurt gözü, kartal pençesi, sarı kehribar gibi malzemeler kullanılabilir. Ayrıca yılan kemiği veya kabuğu, kurt kemiği, balık kuyruğu, küçük mavi boncuktan yapılan kertenkele, el şekli ve hama yıl gibi semboller de nazarlıkların içeriğini oluşturabilir. Bunun yanı sıra, at nalı, boynuz, eski süpürge parçası, sarımsak, yumurta kabuğu, salyangoz, kertenkele kuyruğu, kaplumbağa kabuğu, üzerlik, darı taneleri, karanfil, çörek otu, köpek tüyü, yarası iskeleti, kara boncuk, kurban gözü gibi nesnelere de nazarlıklarda kullanılabilir.

Bu nesnelere, genellikle sembolik anlamlara sahiptir ve kişinin kendisini kötü enerjilerden korumasına yardımcı olduğuna inanılır. Nazarlık olarak kullanılan bu objeler, kültürel ve dini inançlara dayanan uzun bir gelenek ve folklorik mirasa sahiptir.

Günümüz insanı, tıpkı ilkel dönemdeki insanlar gibi, kontrolsüz ve açıklanamayan olaylarla karşılaştığında gerçek dünya ile metafizik arasında gizemli güçlere atfederek büyü, sihir ve tılsım gibi batıl inançlara başvurabilmektedir. Bu tür batıl inançlar, halk arasında yaygın bir şekilde benimsenir ve çeşitli objelere gizemli güçler atfedilir (Uygur, 2013, ss. 155-166). Nazarlıklar da bu batıl inançlardan biridir ve kötü bakışların etkilerini bertaraf etmek amacıyla kullanıldığına inanılır. Özellikle binaların dış kısımlarına asılan nazarlıklara, katır, eşek veya at nalları gibi objeler eklenerek nazardan korunma amaçlanır (Çelik, 1974, ss. 155-184). Bu uygulamalar, insanların kendilerini kötü enerjilerden ve olumsuz etkilerden koruma çabasının bir yansıması olarak görülebilir.

Farklı dini inanç sistemlerine sahip toplumlarda, göz figürleri kötülükleri uzaklaştıran güçlü semboller olarak kabul edilmiştir. İnsan bakışının içerdiği potansiyel güce dair inançlar, dünya genelindeki çeşitli kültürlerde bulunmaktadır. Örneğin, Antik Mısır kültüründen kalma kral mezarlarında ve gemilerde sıklıkla göz motifine rastlanması, bu inanca ilişkin önemli örnekler arasında gösterilebilir (Çiçek, 2009, s. 8). Bu semboller, insanların kendilerini kötülüklerden korumak için kullandıkları güçlü araçlar olarak kabul edilir ve kültürel bir zenginliğin ifadesi olarak değerlendirilir. Bedensel bir kusur bakışları kem bir ışımaya doldurur. Bu ışığın dışarı vurması olarak nazar yoluyla yaratılan sihir, genellikle istenmeyen sonuçlara neden olabilir. Hasetle bakılana zarar verme düşüncesi olmadan, kötü sonuçlar ortaya çıkabilir (Er, 2005, s. 10). Anadolu'nun bugün belki de son örnekleriyle karşı karşıya kaldığı nazar boncukçuluğu, pek çok değişik, ilgi çekici yönleriyle yeniden hayat bulmaktadır.

Nazarlıkların Nazar Yönü

Nazar ve nazarlık türlerini farklı coğrafyalara göre sınıflandıran araştırmacılar, özellikle Ortadoğu, Hindistan ve Akdeniz'de göz değmesinin önemli bir inanç motifi olduğunu ortaya koymaktadırlar (Hand, 1981, s. 170). Nazarlıklar, nazarın farklı ifade biçimleriyle başkasından bana ulaşabileceği varsayımıyla çeşitlilik kazanır (Harfouche, 1981, s. 93). Nazar, kaynağı belirsiz kötü etkiler için temel bir gerekçe gibidir. Bu belirsizliğin açtığı boşluğu, farklı biçimler alabilen nazarlıklar doldurur. Örneğin, yılan tarafından zehirlenmiş olanla, göz değmiş olana aynı nazarlık ya da muska takılabilir (Kuzey, 2007, s. 52).

Bedensel alerjiler gibi, kaynağı çok farklı olanın belirtisi ve tedavisi aynı olabilir. Nazar ve nazarlığın temelde öykünmecili ilişkisinde, gözle görülmeyen içkin bir mantık fark edilebilir. Örneğin, Roma İmparatorluğu senatosunda olduğu gibi, diğer üyelerden gelebilecek kem bakışlar kürsüdeki konuşmacının retorikini bozabilir korkusuyla, ona yönelik muhtemel karşı sözlere, yazılı bir muskayla karşı konulabilir (Elworth, 1895, s. 36).

Bir hadiseye göre Hz. Muhammed'in bir yakını, nazarlık takmanın caiz olup olmadığını sorar. O da, "kadere karşı tek etkin nazar olduğunu" ortaya koyar. Kur'an içerisinde bir şifreyi okuyan ya da muska gibi üzerine giyinen kişi, nazara karşı etkili bir korunma sağlamış olur (Donaldson, 1981, s. 6).

Kutsal sözün parçası şifrelerle yaratılmış nazarlık veya muskalar, alinyazısının kötü etkilerle bozulmasına engel olur. Müslümanlıkta sadece anlamı anlaşılır, diğerlerinin de anlayabileceği türde yapılan dualar ya da ayetler şeklinde belli kalıplara sahip ezberden söylenebilecek sözlerin nazarlık değeri vardır (Kuzey, 2007, s. 49).

İslam'da nazarın hak ve haram arasındaki belirsiz konumu, özellikle nazarlıkların parçası olduğu ikon kırıcı bir alan açar. Nazar, kimi yorumlarda ruhi, kimilerinde ise nefsi veya bedene ait bir durum gibi ifadesini bulur. Belki de bu belirsizlikten dolayı, nazarlıklar, nazara dönük ikonografiyle bezenmiş eşyalar, takılar, hatta halılar gibi meşru süslenme malzemeleri gibi kullanılırlar (Baykal, 2005, s. 2).

Bu ikonik temsilden payını alan muskaların içine çok farklı nesnelere, resimler, yazılar doldurulabilir. Bu pagan içerikle sarmalanmış sade bir bez parçası, muskanın içindekini serbest bir ikonografiye açar. Muska niyetiyle her şey nazarlık gibi boyuna asılabilir; hatta kurumuş böcek ya da taş gibi şeyler de (Öcalan, 2003, s. 43).

İmrenti veya haset duygularının beni ve başkasını konumlandıran varlığı, kötü nazarın da koşullarını yaratır. Francis Bacon, imrentiyi "gözlerin boşalması" gibi tarif eder (Dundes, 1981, s. 279).

Dolayısıyla nazar adet ve uygulamalarının bir toplumda batıl inanç olarak değerlendirilmesinin dışına çıkılarak bu halk inançlarının Türk mitolojik ve dini unsurlarıyla olan bağlantısını tespit etmek araştırmamızın temel noktasını oluşturmaktadır.

Orta Asya'dan göç yoluyla IX. yüzyılda Anadolu'ya gelen Türk toplulukları, geleneklerini, göreneklerini ve inançlarını sürdürmüşlerdir. Bu toplulukların geçmişte yaptıkları pek çok nazar uygulaması, eski inançlara dayalı karşılıkların yeni inançlar içinde uyum sağlayarak günümüze kadar gelmiştir.

Kullanılan Nazarlıkların Kültür Etki Alanları

Nazar, kökleri eski çağlara dayanan ve birçok medeniyette yaygın olarak kabul gören bir halk inancıdır, kötü bakışın neden olduğu olumsuzlukların ifadesidir. Nazarın etkilerini önlemek için çeşitli nesnelere dayanılarak faydalanılmaktadır. Türk kültüründe, Orta Asya Şamanizmi'nin etkisi ve İslam dininin kabullerinden sonra dahi nazar inancı farklı uygulamalarla Anadolu'nun çeşitli bölgelerinde yaşamını sürdürmüştür (Begiç, 2022, s. 170-187).

Nazarın olumsuz etkilerini engellemek için deri, değerli metallere yapılan muskalar, mavi boncuklar, nazarlıklar, hayvan kafatasları, boynuzlar, kaplumbağa kabukları, bitki dalları, tohumlar ve meyvelerden elde edilen nazarlıklar, Fatma ana eli, nal, delikli taş gibi çeşitli uygulamalar bulunmaktadır. Günümüzde ise nazar objeleri daha çok takı amaçlı olarak üretilmekte olup gümüş, altın, cam, seramik ve değerli taşlar kullanılarak hem nazar etkisinin önlenmesi hem de görsel olarak hoş bir görünüm sağlanmaktadır. Ayrıca iç mekân süslemesi ve giyim-kuşam alanında da nazarlıkların kullanıldığı gözlemlenmektedir.

Türk kültüründe köklü bir geçmişe sahip olan nazar inancı ve uygulamaları, yaşanan döneme uygun şekilde varlığını sürdürmeye devam edecektir. Bu inanç ve uygulamalar, kültürel mirasın bir parçası olarak gelecek nesillere aktarılmaya devam edecektir.

Doğudan batıya Anadolu'nun birçok yerinde nazarla ilgili inanışlar ve uygulamalar geçmişten günümüze varlığını sürdürmektedir. Her şehir, nazarla ilgili inanış ve uygulamalarda kendi doğasından, ikliminden, tarihî geçmişinden, sosyal ve ekonomik hayatından etkilenmektedir. Örneğin, Alanya'da nazarla ilgili inanışlar ve âdetler, şehrin iklimine, sosyo-kültürel yapısına bağlı olarak özel uygulamalar göstermektedir. (Ünal, 2023, ss. 137-155)

Bal mumu ile yapılan nazar tedavileri, yöreye özgü bitkilerin nazardan korunmak için kullanılması gibi uygulamalar, bu inançlarla ilgili örneklerdir. Yörük yaşam tarzının etkisiyle, özellikle yaylalarda ve kent merkezine uzak köylerde nazar uygulamalarının daha yaygın olduğu görülür.

Turizm, eğitim, sosyo-ekonomik şartların iyileşmesiyle köylerden merkeze gidildikçe nazarla ilgili inanışlarda ve uygulamalarda azalma gözlemlenmektedir.

SONUÇ

Anadolu'nun binlerce yıllık tarihi gelişim sürecine bakıldığında, Orta Asya bozkırlarından gelen Türklerin, eski inanış ve dinlerinden taşıdıkları bazı büyüsel inanç ve pratikleri, Müslüman oldukları halde Anadolu'ya yerleşerek bırakmadıkları, bunun yerine İslamiyet ile bağdaştırmaya çalıştıkları görülür. Bu durum, Anadolu coğrafyasındaki yerleşim merkezlerinde yaşayan insanların halk inançlarının büyük benzerlikler gösterdiğini ortaya koymaktadır. Toplumumuzda, insanlar bilimsel ve teknolojik açıdan çözüm bulamadıkları durumları nazara bağlama eğilimindedirler.

Nazar inancının kökeni, Neolitik çağlara kadar uzanmaktadır ve temelinde aşırı beğenme duygusu ve kıskançlık yatar. Herkesin içinde, her yaşta ve eğitim durumunda olan insanlar arasında nazara karşı bir inanç mevcuttur. İnsanlar, nazardan korunmanın doğaüstü güçlerle ve çeşitli nesnelere kullanarak mümkün olabileceğini düşünmüşlerdir.

Günümüzde nazarlıklar, geleneksel kültürün sembolleri olarak kabul görmekte olup teknolojinin ve küreselleşmenin etkisiyle yeni tasarımlarda ortaya çıkmaktadır. Bu nazarlıkların sadece nazardan korunma değil, aynı zamanda süsleme ve dekoratif özellikleri de bulunmaktadır. Her geçen gün çeşitlenen malzemelerle üretilen nazarlıklar, el sanatlarının her alanında görülmeye devam etmektedir.

İnsanlar, nazarlıkları modern evlerinden tutun lüks arabalarına, dükkanlarından çalışma masalarına, çiçek saksılarından buzdolaplarına, takılarından giydikleri kıyafetlere kadar birçok yerde bilinçli ya da bilinçsiz bir şekilde kullanmaktadır. Kullanım alanının genişlemesiyle birlikte nazarlık kullanımı daha da artmaktadır.

Toplumumuzda, gerçekler karşısında somut açıklamalar bulamayan insanlar, gelenek ve göreneklerine sıkı sıkıya bağlı yaşadıkları sürece nazar inancına ve bu inancın etkilerinden korunma ve kurtulma pratiklerine devam edeceklerdir. Nazar inancı ve nazarlıklar, toplumumuzda önemli bir yer işgal etmeye devam edecek ve insanların zihninde var olmaya devam edecektir.

Şekil 17

Kol Bilekliği Nazarlık, Merkez Kars,2023

(Özkurt, 2023)

Şekil 18

Mutfak Önlüğü İşleme Nazarlık, Kars, 2023

(Özkurt, 2023)

Şekil 19

Parmak İçin Yüzük Nazar Boncuğu, Merkez Kars,2023

(Özkurt, 2023)

Şekil 20

Hayvanlar İçin İp Boncuk, Merkez Kars, 2022

(Özkurt, 2022)

Şekil 21

Mutfak Keçe Üzerine İşleme Nazarlık, Çakmak Köyü, Kars, 2023

(Özkurt, 2023)

Şekil 22

El Yapımı Nazarlık Küpe, Merkez Kars,2023

(Özkurt, 2023)

Şekil 23

Ağaca Asılı Nazar Boncuğu, Merkez Kars, 2023

(Özkurt, 2023)

Şekil 24

Mutfak Keçe Üzerine Nazarlık, Halefoğlu Köyü, Kars, 2023

(Özkurt, 2023)

Şekil 25

Bez Kalemlik Üzerine İşleme Nazarlık, Susuz İncesu Köyü, 2023

(Özkurt, 2023)

Şekil 26

Piknik Sepeti İşleme Nazarlık, Kaleiçi, Antalya, 2023

(Özkurt, 2023)

Şekil 27

Oda Kapısı Nazarlık, Merkez Kars,2023

(Özkurt, 2023)

Şekil 28

Tabak Üzerine İşleme Nazarlık, Susuz Kır çiçeği Köyü, Kars, 2023

(Özkurt, 2023)

Şekil 29

Bahçe Taburesi Üzerine Nazarlık, Kars, 2023

(Özkurt, 2023)

Şekil 30

Araba Dikiz Aynasına İşleme Nazarlık, Antalya, 2023

(Özkurt, 2023)

Şekil 31

Ev Salonu Duvara Asılı Nazarlık,Kars,2023

(Özkurt, 2023)

Şekil 32

Kadın Boynunda Kolye Nazarlık,Kars,2023

(Özkurt, 2023)

Şekil 33

Ev Kolonunda Nazarlık, Antalya, 2023

(Özkurt, 2023)

Şekil 34

Kupa Bardakta Nazarlık, Kars, 2023

(Özkurt, 2023)

Şekil 35

Araba Dikiz Aynasında Nazarlık,Kars,2023

(Özkurt, 2023)

Şekil 36

Ev Balkonunda Nazarlık,Kars,2023

(Özkurt, 2023)

Şekil 37

Mutfak Masa Servisi Nazarlık Sunumluk, Kars,2023

(Özkurt, 2023)

Şekil 38

El Yapımı İşleme Nazarlık, Mezra Köyü, Kars, 2023

(Özkurt, 2023)

Şekil 39

Bez Üzerine El İşleme Nazarlık, Selim/Kars 2023

(Özkurt, 2023)

Şekil 40

Kapı Paspası Nazarlık, Merkez/Kars,2023

(Özkurt, 2023)

Şekil 41

Saksı Üzerine Boyama Nazarlık, Sarıkamış/Kars,2023

(Özkurt, 2023)

Şekil 42

Çorap Üzerine El İşleme Nazarlık, Merkez/Kars,2023

(Özkurt, 2023)

Şekil 43

Çanta Üzerine El İşleme Nazarlık, Merkez/Kars,2023

(Özkurt, 2023)

Şekil 44

Yatak Odası Örtü Nazarlık, Merkez/Kars,2023

(Özkurt, 2023)

Şekil 45

Motif Nazar Sembol Çizimi, Akrilik Boya, Merkez/Kars,2023

(Özkurt, 2023)

Şekil 46

Ev Duvarına Asılı At Nalı ,Susuz Yol boyu Köyü/Kars,2023

(Özkurt, 2023)

Şekil 47

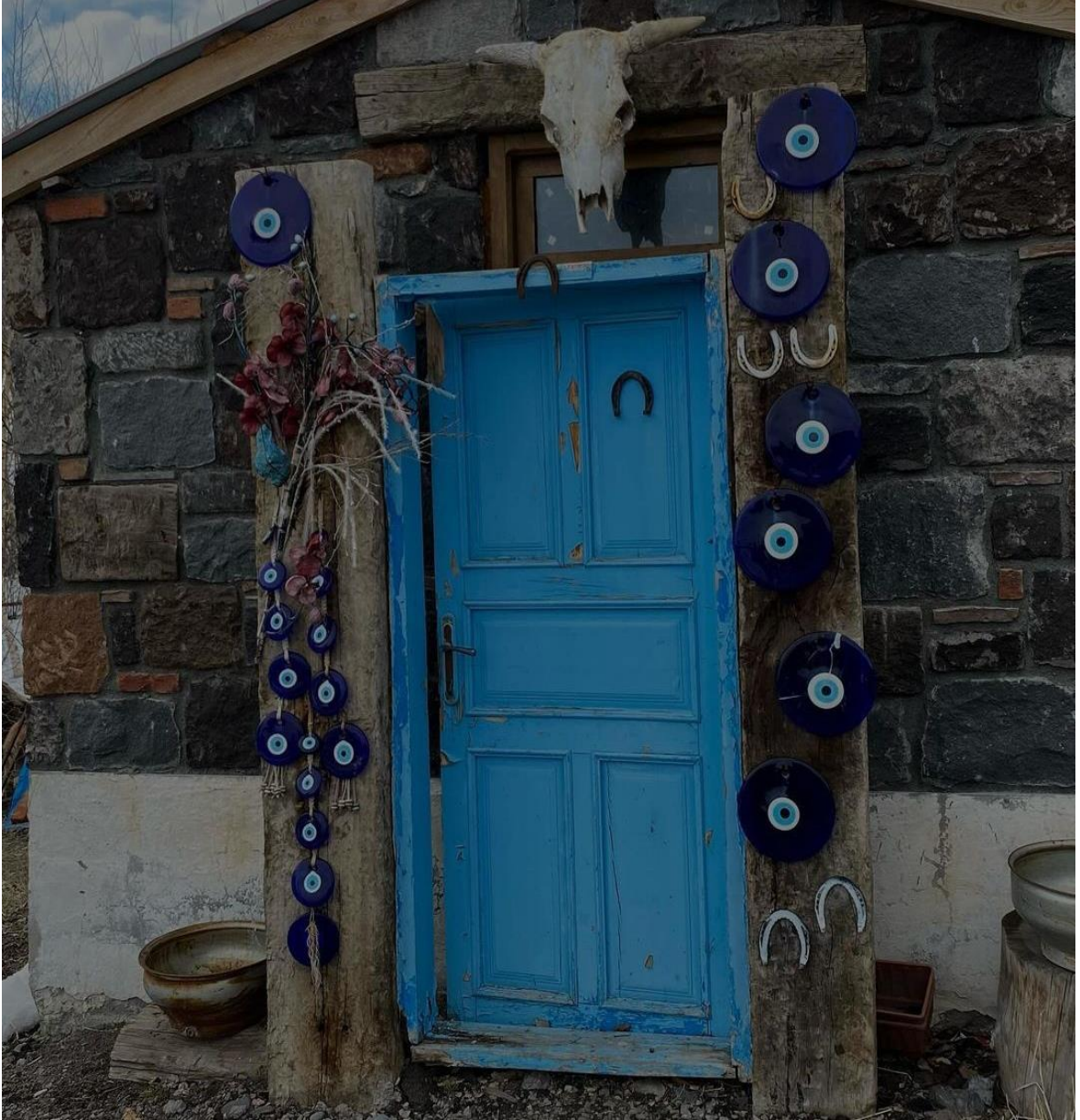
Ev Duvarına Çakılı At Nalı , Cumhuriyet Köyü/Kars, 2023

(Özkurt, 2023)

Şekil 48

Köy Evi Girişi, Selim/Kars,2023

(Özkurt, 2023)

Şekil 49

Ahır Girişi, Merkez, Kars, 202

(Özkurt, 2023)

Şekil 50

Ahır Girişi, Merkez, Kars, 2023

(Özkurt, 2023)

Şekil 51

At Nalı Boyama, Merkez, Kars, 2023

(Özkurt, 2023)

Şekil 52

Süslemeli Bez Nazarlık, Digor Baş Köy, 2023

(Özkurt,2023)

Şekil 53

Filografî Nazarlık Çalışması, Kars Merkez, 2023

(Özkurt, 2023)

Şekil 54

Turkuaz Renkli Kolye, Fotoğraf Çekim, 2023

(Özkurt, 2023)

Şekil 55

Türk İslam Sembollerine Gönderme Nazarlık, Merkez/Kars 2023

(Özkurt,2023)

Şekil 56

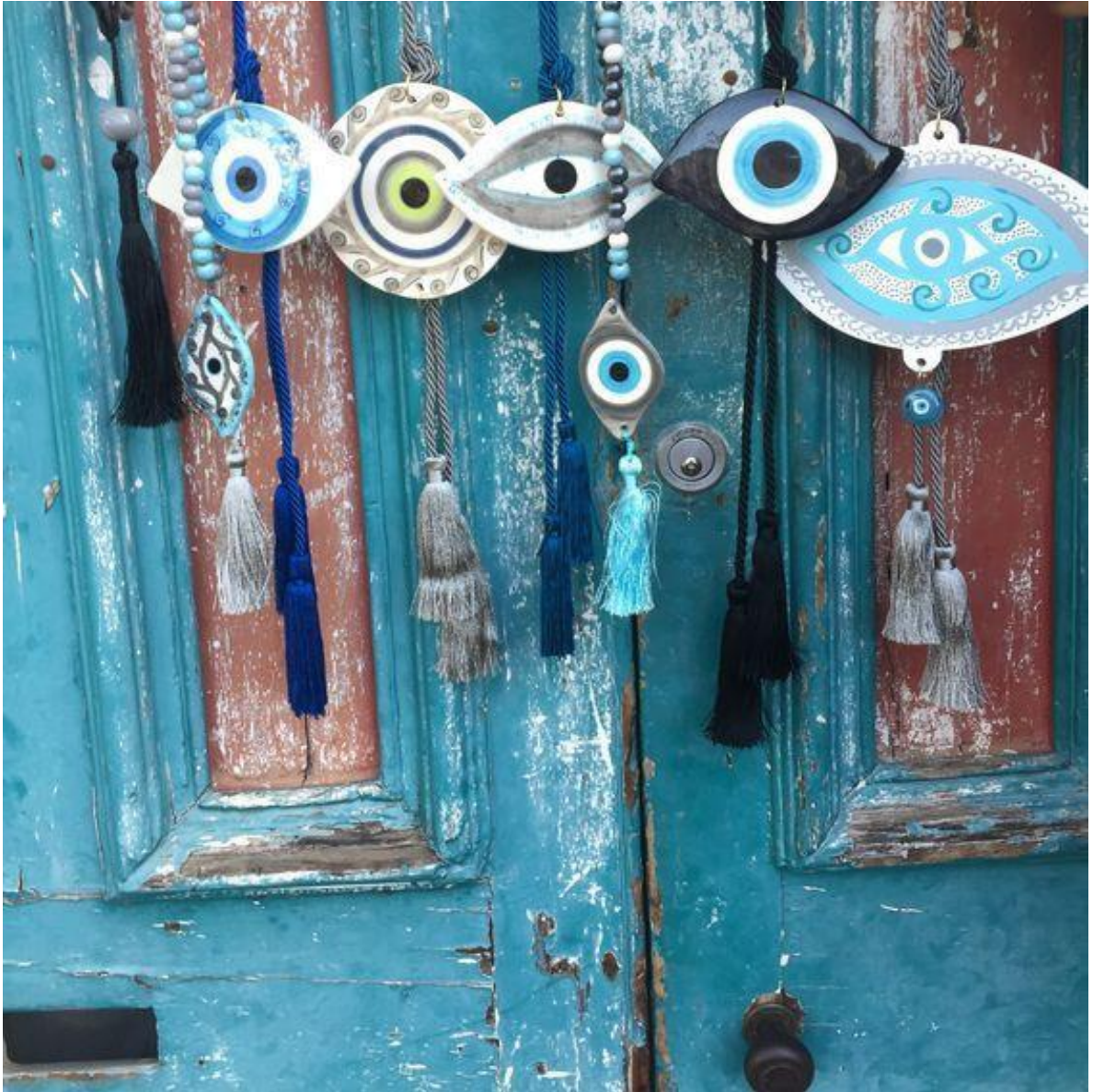
Ağaca Yerleştirilmiş Nazarlık, Antalya, 2023

(Özkurt, 2023)

Şekil 57

Köy Evi Girişinde Nazar Boncukları, Arpaçay/Kars2023

(Özkurt,2023)

Şekil 58

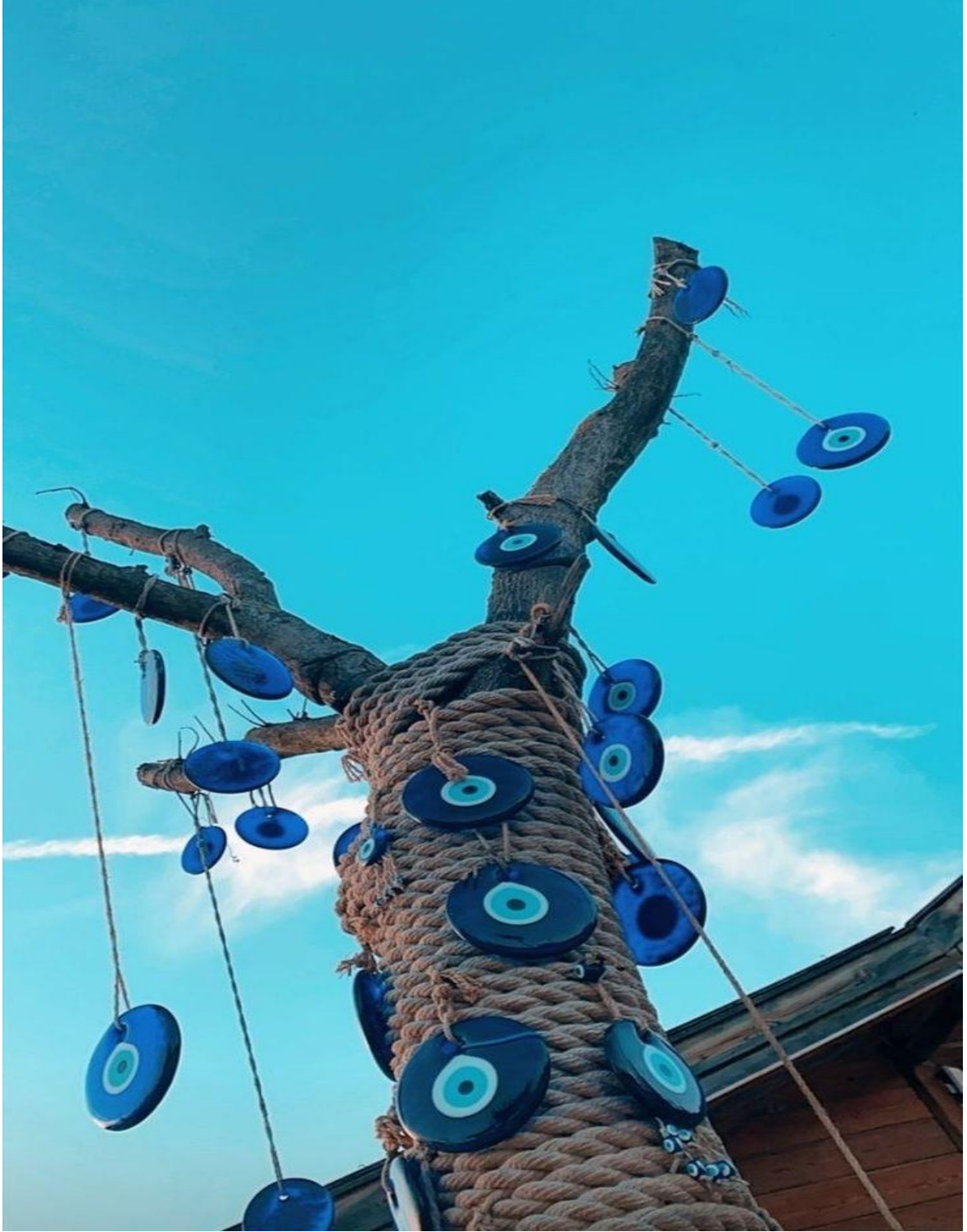
El Yapımı Sulu Boya Çalışması, Merkez/Kars,2023

(Özkurt,2023)

Şekil 59

Ağaç Süsleme Nazarlıklar, Merkez/Kars,2023

(Özkurt,2023)

Şekil 60

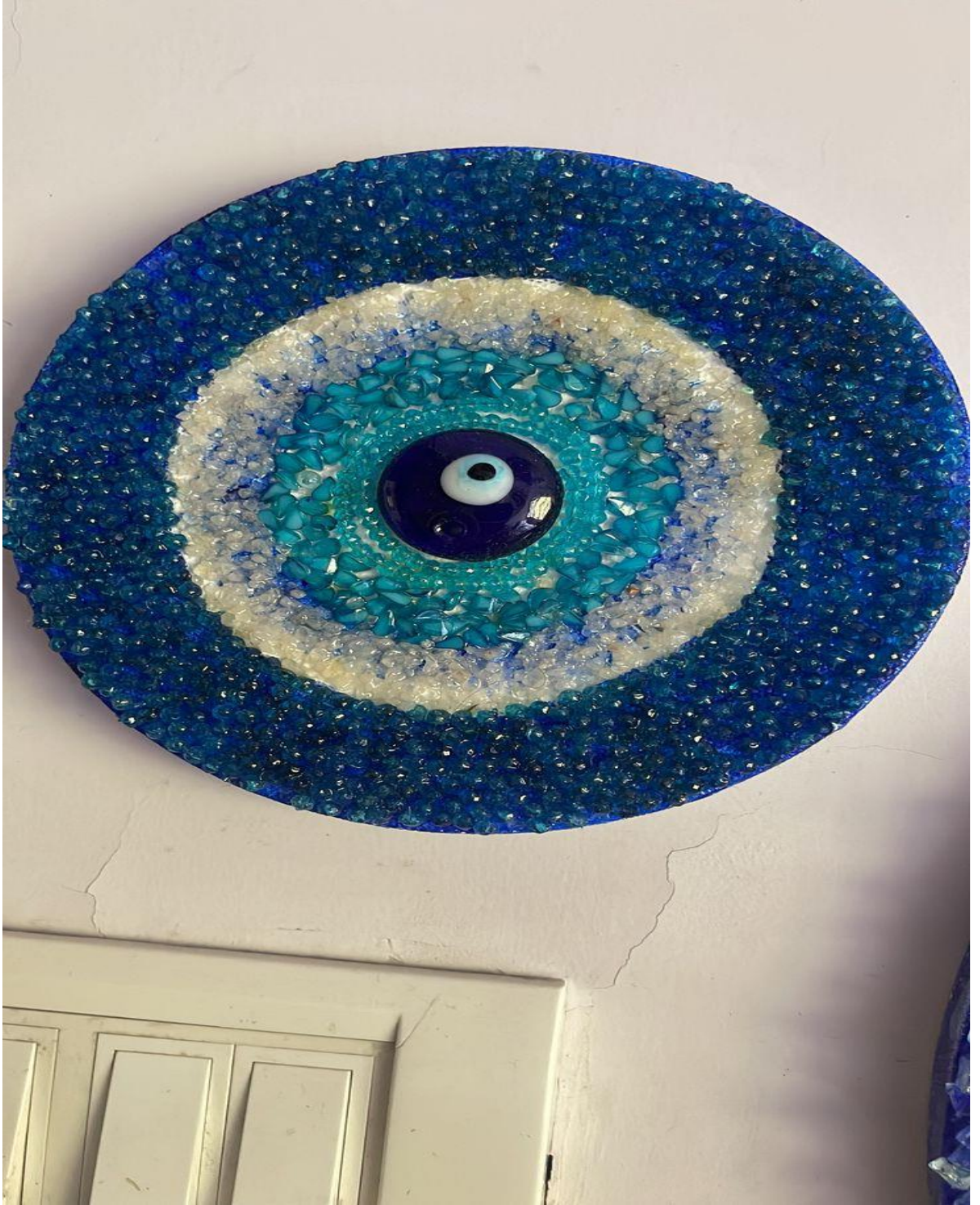
Dini İçerikli Nazarlıklar, Antalya, 2023

(Özkurt,2023)

Şekil 61

Bir Evde El Yapımı Nazarlık, Akyaka/Kars,2023

Şekil 62

Ev Girişi Yıldızlı Nazarlık, Kağızman/Kars,2023

(Özkurt,2023)

Şekil 63

Ev Duvarında Nal, Merkez/Kars,2023

(Özkurt,2023)

Şekil 64

İş Yeri Girişi Nazarlıklar, Merkez/Kars,2023

(Özkurt,2023)

Şekil 65

Ahşap Nazarlık, Sarıkamış/Kars,2023

(Özkurt,2023)

Şekil 66

Köy Evi Girişinde Cevizli Nazarlık, Alçılı Köyü/Kars,2023

(Özkurt,2023)

Şekil 67

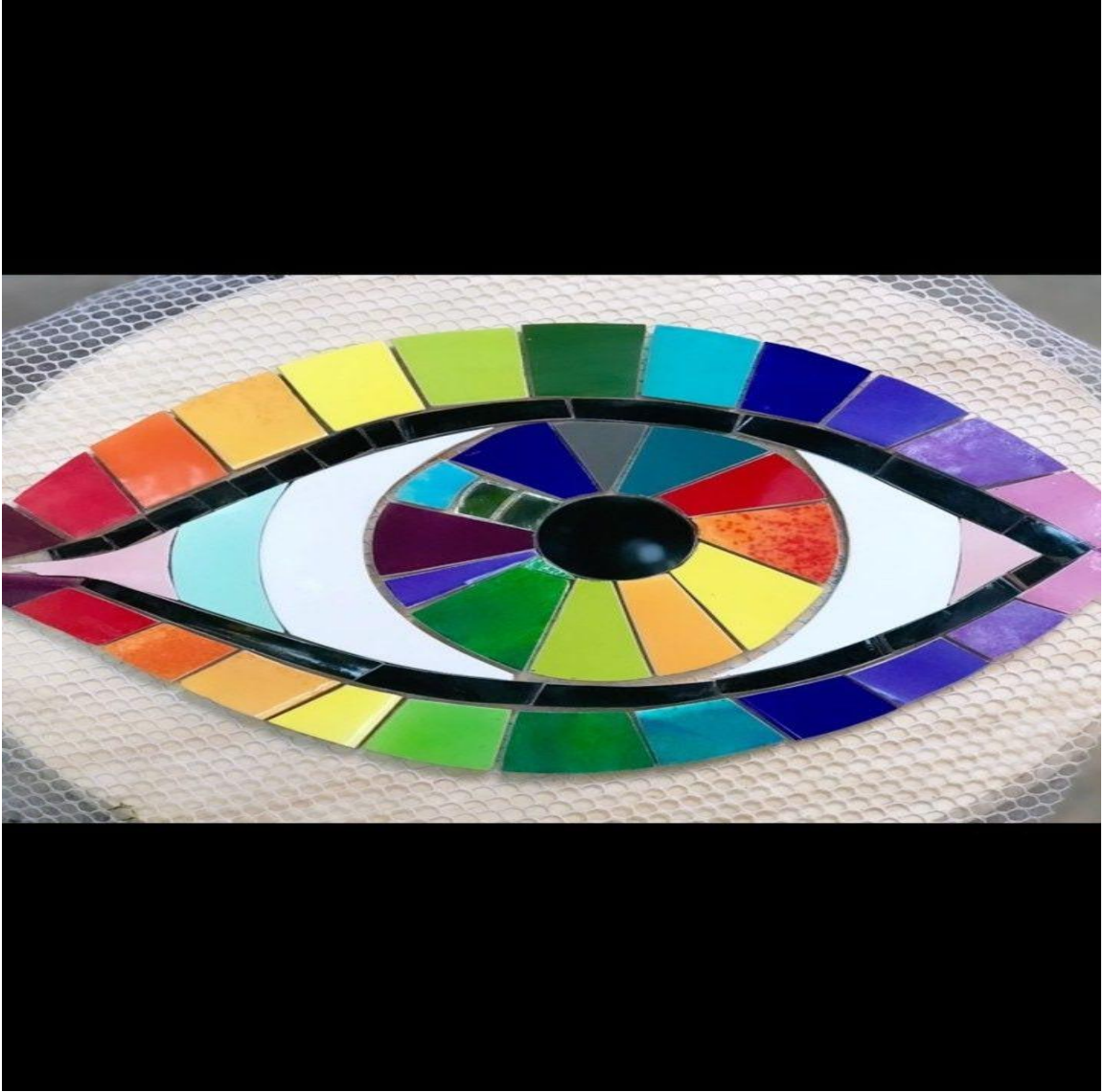
Nazarlık Kolye, Merkez/Kars,2023

(Özkurt,2023)

Şekil 68

Rengarenk Göz Çalışması, Merkez/Kars,2023

(Özkurt,2023)

KAYNAKÇA

- Acıpayamlı, O. (1962). Anadolu'da Nazarla İlgili Bazı Adet ve İnanmalar. *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi*, 20(1-2),1-40.
- Akalın, Şükrü H. (20-22 Kasım 1993). "Üzerlik", *I. Uluslararası Karacaoğlan ve Çukurova Halk Kültürü Sempozyumu'nda Sunulmuş Bildiri*, Çukurova Üniversitesi, Adana.
- Akpınarlı, F. (1994:158-164). Anadolu'da Nazar ve Nazarlıklar. *I. Türk Halk Kültürü Araştırma Sonuçları Sempozyumu Bildirileri*.s.158. 22-23 Aralık 1994.Ankara.
- Akpınarlı, F. (1996). "Anadolu'da Nazar ve Nazarlıklar", *I. Türk Halk Kültürü Araştırma Sonuçları Sempozyumu Bildirileri*, I. Cilt. 22-23 Aralık 1994, Kültür Bakanlığı Yayınları:1799, Ankara.
- Ali K.. Harikulade", *DİA*, XVI,s. 187.
- Allak, F. *Mardin Müzesi'nde Bulunan Son Dönem Madeni Hamayileri (Muskalık) Araştırma Makalesi*. s. 37.
- Alp, K.Ö. (2009). *Orta Asya'dan Anadolu'ya Kültürel Sembollere Giriş*, 1. Basım, Ankara: Efil Yayınevi.
- Baykal F. (2009). *Dokumalarda ve Takılarda Görülen Nazar Motifleri*, Gazi Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara.
- Baykal-Ertem, F. (2009). *Dokumalarda ve Takılarda Görülen Nazar Motifleri*. Yüksek lisans tezi (basılmamış), Ankara: Gazi Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, El Sanatları Eğitimi Anabilim Dalı.
- Baykal, F. (2005) . *Dokumalarda ve Takılarda Görülen Nazar Motifleri*. Yayınlanmamış tez, Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Bayrı M. H. (1955). *İstanbul Folkloru: Nazar ve Nazarlık*, *Türk Folklor Araştırmaları*, 70, s. 1107-1108.
- Begiç, Hacer N. (2022). *Nazar İnanıcı ve Nazarlıklar*, *Aydın Uğurlu ve Geleneksel Sanatlar Özel Sayısı*, Mart 2022, s. 170-187.
- Berkli, Y. "Erzurum'da Yeni Bulunan Haç Motifli Koç Heykelinin Düşündürdükleri", *Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, Yıl. 14, Sayı: 34, Erzurum 2007, s. 215- 232.
- Boratav, P. N. (2015). *100 Soruda Türk Folkloru (İnanışlar, Töre ve Törenler, Oyunlar)*, 2. Baskı, Bilge Su Yayıncılık, Ankara.
- Büyük Çelebi, Ö. (2004). *Nazarın Afetleri ve Korunma Yolları*, Timaş Yayınları, İstanbul.
- Çatalbaş, R. (2011). *Türklerde Hayvan Sembolizmi ve Din İlişkisi*. Turan Stratejik Araştırmalar Merkezi Dergisi, 3(12), s. 49-60.
- Çelebi, İ. (1997). *İslam'da İnanç ve İbadet ve Günlük Yaşayış Ansiklopedisi*, "Nazar Maddesi", İFAV Yayınları, İstanbul, Diyanet Ansiklopedisi.
- Çelebi, İ. (2006). "Muska", *Diyanet İslam Ansiklopedisi*, (31), İstanbul: Türk Diyanet Vakfı, s. 697-698.
- Çelik, İ. (1974). *Nazar, Nazarlık ve İlgili Büyüsel İşlemler*, İstanbul, Boğaziçi Üniversitesi Halk Bilim Yıllığı, s. 155-184.
- Çıblak, N. (Temmuz 2004). "Halk Kültüründe Nazar ve Nazarlık İnanıcı ve Bunlara Bağlı Uygulamalar", *Türklük Bilimi Araştırmaları Dergisi*, S. 15, s. 103-125.

- Çiçek, Ü. (2009). *Göz Boncuğu*, 1. Basım, İzmir: İzmir Ticaret Odası.
- Davulcu, M. (2012), *Türkiye’de nazar boncuğu sanatı*, Aro Dergisi, Antalya Rehberler Odası Dergisi, S.7, s. 96-99.
- Dede, A. “*Batı Trakya Türklerinde Eski Türk Dini Şamanizm’den Kalıntılar*”, (Yunanistan), II. Milletlerarası Türk Folklor Kongresi Bildirileri, Gelenek Görenek ve İnançlar, IV. Ankara 1982, s. 93- 105.
- Demirci, K. (2006). “*Muska*”, Diyanet İslam Ansiklopedisi, (31), İstanbul: Türk Diyanet Vakfı, s. 697-698.
- Doğan, A. (1999). *Osmanlıca Türkçe Sözlük*, Akçağ Yayınları, Ankara.
- Donaldson, A. (1981). "The Evil Eye in Iran", Alan Dundes (der.), *The Evil Eye: A Casebook*. Wisconsin: The Univ. Of Wisconsin Press, s. 66 - 78.
- Dundes, A. (1992). “Wet And Dry, The Evi Eye: An Essay İn Inddo European And Semitic Worldview.” *The Evi Eye (A Case Book)*, Üniversty Of Wisconsin Press.
- Dundes, A. (1981). "Wet and Dry, the Evil Eye: An Essay in Indo-European and Semitic Worldview", Alan Dundes (der.), *The Evil Eye: A Casebook*. Wisconsin: The Univ. Of Wisconsin Press, s. 257 - 3 13.
- Elworthy, F. T. (1895). *Evil Eye: An Account of this Ancient & Widespread Superstition*: Landon.
- Emeksiz, A. (1998), *Türk Halk Kültüründe Üzerlik*, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi, C. XXVIII, s. 229-242.
- Er, M. (2005). *Elazığ’da Nazarla İlgili İşlemlerin Sosyolojik Tetkiki*. Yayımlanmamış tez, Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Elazığ.
- Erbek, M. (2002). *Çatalhöyük’ten Günümüze Anadolu Motifleri*. Ankara: T.C. Kültür Bakanlığı: Dumat Ofset Ltd. Şti. Emek Cilt Evi.
- Erbek, M. (2002). *Çatalhöyük’ten Günümüze Anadolu Motifleri*. T.C. Kültür Bakanlığı Dumat ofset ltd. Emek Cilt Evi. Birinci Baskı, Temmuz, Ankara.
- Erbuğa, H. (1983). *Nazarın bilimsel yönü*. Yankı Dergisi, 5-30 Haziran, s. 635.
- Erdem, M. "Zaman Tünelinde Doğunun Kraliçesi ‘Antakya’." *Arodergi* 1 (2010). s. 8-29.
- Gök Buket, M. (1984). *Anadolu’da Göz ve Nazar Geleneği ve Bununla İlgili Pratiklerin Dokumalara Uygulanması*, I. Uluslararası El sanatları Sempozyumu, İzmir, s. 198.
- Güngör, H. *Argun şah*, Mustafa, Gaga uz Türkleri (Tarih, Dil, Folklor ve Halk Edebiyatı), Ankara 1991.
- Haçerlioğlu O. (2000). *İslam İnançları Sözlüğü*, Remzi Kitabevi, İstanbul.
- Hand, Wayland D. (1 981) . "The Evil Eye in lts Folk Medical Aspects: A Survey of North America", Alan Dundes (der.), *The Evil Eye: A Casebook*. Wisconsin: The Univ. Of Wisconsin Press, s. 1 69 – 181.
- Harfouche, J. (1981). "The Evil Eye and lnfant Health in Lebanon", Alan Dundes (der.), *The Evil Eye: A Casebook*. Wisconsin: The Univ. Of Wisconsin Press, s. 86 – 107.
- Irmak, Y. (2017), *Bingöl’de nazar inancı ve uygulamaları*, Bingöl Araştırmaları Dergisi, C.3, S.2, s. 65- 78.
- İnan, A. (1968). *Hurafeler ve Menşeleri*, Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları.
- İnan, A. (1986). *Tarihte ve bugün Şamanizm*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.

- İnan, A. (1963). "Nazarlıklar." *Türk Folklor Araştırmaları* 8. 169 (1963). s. 3138.
- İnan, A. (Ağustos 1963). "Nazarlıklar, *Türk Folklor Araştırmaları Dergisi*, Y. 15, C. 8, S. 169, s. 3138.
- İslam Ansiklopedisi . (1998). C.18, İstanbul: Diyanet.
- Kahraman Çınar, A. (Nisan 2016). "Bozkır Kültür Çevresinde Geyik İnancı ve Geyik Kurbanı", *Tarih ve Gelecek Dergisi*, Y. 2016, C. 2, S. 1, s. 178-189 (<https://dergipark.org.tr/tr/pub-jhf/issue/18909/199536> Erişim tarihi: 29.10.2021).
- Kalafat, Y. *Türk Dünyası Karşılaştırmalı Türkmen Halk İnançları: Afganistan, Özbekistan, Türkmenistan, Nahçıvan, Azerbaycan, Kafkasya, İran, Irak, Anadolu, Makedonya, Ankara 2000.*
- Karaçizmeli, M. T. (1995). Toplumsal Zaaflarımızdan Nazar Boncuğu, *Diyanet Dergisi*, s. 55, 38.
- Kazan, Ş. (2005). Klasik Türk Şiirinde Nazar: Göz Değmesi, *Milli Folklor Dergisi*, s. 68, 166.
- Koşay, Z. (1956). *Etnografya Müzesindeki Nazarlık*, Muska ve Hamayillar, Sayı 1, Maarif Basım evi, Ankara.
- Kömürcü, D. (2005). *Büyü, Fal, Burç, Muska ve Nazar*, 1. Basım, Şamil Yayınları, İstanbul.
- Köse, Ali (2008). *Kelam İlmi Açısından Yerli ve Yabancı Turistlerin Okülistik İnançlara Yaklaşımın Değerlendirilmesi (Uludağ Sarı alan Bölgesi Örneği)*. Yüksek Lisans Tezi. Sakarya: Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Kuzey, M. (2007). *Kur'an ve Sünnette Nazar*. Yayımlanmamış tez, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.
- Küçükbezirci, S. *Konya Halk Bilimi, Folklor Güldestesi*, Konya 2009.
- Marchese, T.R. (2001). Charms and amulets in Turkish life. *The Textile Museum Journal*, 40 (35), s. 35-48.
- Öcalan, F. Z. (2003). *Günümüzde Nazarlık: Formları, Kullanım Alanları ve İşlevleri*. Yayımlanmamış tez, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Ökse A. T. (2005), *Gre Virike: Fırat Kıyısında 5000 Yıllık Bir Kült Merkezi*, *Arkeoloji ve Sanat Dergisi*-119, Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul, s. 11-24.
- Örnek, S. V. (2000). *Türk halkbilimi*. Ankara: Kültür Bakanlığı.
- Öztürk, E. (2005). *Türk kültüründe nazar ve Antalya ilinin Akseki, Alanya, Manavgat, ilçelerinde bulunan nazarlıklar*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Konya: Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Rıce, Tamara T. *Bizans'ta Günlük Yaşam: Konstantinopolis Bizans'ın Mücevheri*. Çev. Bilgi Altınok. İstanbul: Göçebe, 1998.
- Şen, İ.T. (2018). *Ankara Etnografya Müzesi'nde Yer Alan Hama yıl Ya Da Bugünkü Adıyla Muskalıklar*, *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 99 (7), s. 542-555.
- Taburoğlu, Ö. (2021). *Nazar (Başkası Nasıl Görür?)*. Ankara: Doğu Batı Yayınları.
- Tuna, S. T. (2014). *Muğla'da Nazar, Büyü, Fal Üzerine Su Kültürüyle İlgili İnanç ve Pratikler*, Prof. Dr. Mehmet Özmen Armağanı, Çukurova Üniversitesi Basımevi Müdürlüğü, s. 309-320.
- Türe, A. (2004). *Takılar ve Süs Taşlarında Sembollerin Dili*, Goldaş Kültür Yayınları, İstanbul.
- Türk Dil Kurumu (TDK). (t.y.). *Türk Dil Kurumu Sözlükleri* [Çevrimiçi sözlük] <http://www.tdk.gov.tr/> (Erişim Tarihi 04.04.2022)

- Türktaş, Mevlüt M. (2016). *Denizli Yöresinde Nazar ve Nazarlıkla İlgili İnanış ve Uygulamalar*. Ankara: Ak çağ Yayınevi.
- Türktaş, Mevlüt M. (2016). *Denizli Yöresinde Nazar ve Nazarlıkla İlgili İnanış ve Uygulamalar*. Ankara: Ak çağ Yayınevi.
- Uygur, Hatice K. (Mart 2013). "İslam, Hıristiyanlık ve Yezidilik Perspektifinde Büyüsel Pratikler: Midyat Örneği". *Bilim ve Kültür Uluslararası Kültür Araştırmaları Dergisi*, S. 01, s. 156-166.
- Üçer, M.(1981). *Anadolu Folklorunda Fadime Ana*, Kültür Bakanlığı, IV. Türk Folkloru Araştırmaları, Ankara.
- Ünal, Ö. (2023). *Alanya Yörüklerinde Nazara Dair İnanışlar ve Buna Bağlı Uygulamalar*, Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim Dergi Sayısı ;122/1 , 2023, s. 137-155. Türkiye.
- Ünal, Serap; Çallı, Ayşe (Eylül 2016). "Göller Bölgesi Amulet Kültürü". Atatürk Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi Sanat Dergisi, S. 29, s. 29-44.
- Westermarck, E. (1961). *Nazar Değmesi İnanıcı*, Ş. N. Coşkunlar (çev.), Yeni Matbaa, Ankara.
- Yardımcı, M. (2021, 22 Temmuz). *Geleneksel kültürümüzde nazar ve nazar ritüelleri*. *Yeni Çağ*. <https://www.yenicaggazetesi.com.tr/geleneksel-kulturumuzde-nazar-ve-nazar-rituelleri-464345h.htm> (Erişim Tarihi 04.04.2022)
- Yılmaz, M. A. (2008). *Kazaklarda Batıl İnanışlar*. Ç.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 17(3), s. 417- 430.
- Yılmaz, M. A. (2008). *Kazaklarda Batıl İnanışlar*. Ç.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 17(3), s. 417- 430.

ÖZGEÇMİŞ

Adı Soyadı : Fırat ÖZKURT

Doğum Tarihi :

EĞİTİM BİLGİLERİ:

Yüksek Lisans :

Üniversite :

Lise :

